

IŠ DAINŲ POETIKOS: VYNO ĮVAIZDIS IR JO KONTEKSTAS

BRONĖ STUNDŽIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Straipsnio objektas – vyno reikšmė ir vieta lietuvių etnografinėje tikrovėje ir jo tema liaudies dainose.

Darbo tikslas – nustatyti vyno motyvų išplitimą, semantiką, kilmę ir paskirtį dainose.

Tyrimo metodai – istorinis, aprašomasis.

Tyrimui naudoti pagrindiniai lietuvių darbo papročių, kalendorinių ir šeimos švenčių etnografiniai aprašai, taip pat spausdinti bei rankraštiniai dainų šaltiniai. Remiantis jų duomenimis, daroma išvada, kad mūsų krašte vynas vartotas retai ir tik kaip alaus, midaus ar degtinės alternatyva. Nepaisant šių aplinkybių, iš vynininkystę puoselėjančių šalių perimtas aukštas vyno statusas bei jo atgarsiai rado idealią terpę lietuvių dainose, kuriose savitai plėtojama pamatinė vyno įvaizdžio simbolika.

Šiandien beveik nekvestionuojama, kad palankiausias sąlygas folkloro interpretacijoms sudaro jo platus kultūrinis kontekstas. Kaip teigia folkloro teorija, kiekviena estetinė išraiška yra tvirtai įsišaknijusi savo kultūriniame kontekste, kuriuo remiantis ją galima paaiškinti ir kuri ji savo ruožtu atspindi. Kultūra čia apibrėžiama kaip „tam tikras simbolių, idealų, tikėjimų ir žinių rinkinys“¹. Tokios sampratos kultūriniam kontekstui tiesiogiai yra subordinuota ir etnografinė tikrovė – pagrindinė įvairių folkloro žanrų, tarp jų ir dainų, veikmės erdvė. Iš šios tikrovės dainos, kaip ir visas kitas folkloras, aktualina tik kultūriškai orientuotus elementus, kurie, pasak folkloro tyrinėtojų, jau turi organizuotų sistemų požymių, joms būdinga savita semantika su gerai pažįstamais jos kodais ir ženklais². Tokio poveikio tikrai neturi kasdienė buitinė empirika. Tuo tarpu ypač lengvai dainos adaptuoja apeiginės prigimties etnografinius inkliuzus, sudarančius prielaidas naujoms jų interpretacijoms, variacijoms, leidžiančius save iš naujo perkoduoti³. Kaip pasakytų Marcelijus Martinaitis, čia labiau tiktų kalbėti apie vidinę teksto ir konteksto komunikaciją, kai figūros tekste veikia ne vien kaip poetizmai, o kaip visame tradicinės kultūros lauke pasklidę archetipiniai ženklai⁴. Dėl šio savito tikrovės ir dainų santykio, kaip perspėja folkloro žinovai, pastarosios neturėtų būti naudojamos kaip etnografinis

šaltinis, greičiau reikėtų jas skaityti su etnografiniu išmanymu⁵. Aptartu žiūros aspektu straipsnyje bus bandoma analizuoti vyno temą dainose, nustatyti jo motyvų semantiką, kilmę, paskirtį, o kartu ir iš arčiau pažinti jo kontekstą.

Vyno išplitimo prielaidos

Vynas – svaigusis gėrimas, daromas iš vynuogių ir žinomas nuo seniausių laikų. Enciklopediniai žinyrai pagrįstai kalba apie itin seną vyno istoriją, jis gamintas Egipte iš laukinių vynuogių dar 3500 m. pr. Kr., gerai buvo pažįstamas antikos graikams ir senovės romėnams. Manoma, kad vėliau, apie 600 m. pr. Kr., graikai vynininkystę perkėlė į dabartinį Marselio regioną, iš kur ji išplito beveik po visą Europą⁶. Šiandien įprasta vynu laikyti ir kitus svaigiuosius gėrimus iš vaisių ir uogų sulčių. Lietuviai, pavyzdžiui, jį spaudžia iš obuolių, serbentų, braškių, spanguolių, aviečių bei kitų sodo ar miško uogų⁷. Įdomus dar vienas vyno semantikos aspektas – „kai kas vynu vadina ir gėrimus, pagamintus iš salyklos, rabarbarų ir pan. Midus irgi yra tam tikra vyno rūšis“⁸. Šiame platesniame vyno reikšmių kontekste neturėtų stebinti iš pirmo žvilgsnio keistokai atrodanti sinoniminė rincko vyno ir degtinės vartosena⁹. Siekiant tiksliau diferencijuoti vyną ir kitus gėrimus verta turėti galvoje dar vieną, šiokios tokios painiavos įnešantį degtinės pavadinimą, skolinį *brangvynas* (vok. *Branntwein*), kuris skambėjimu beveik nesiskiria nuo žodžio *brangvynis*, reiškiančio visai ką kita – tiesiog brangų vyną¹⁰. Jei bet kuris stiprus gėrimas iš tikrųjų buvo vadinamas vynu, kyla įdomus klausimas: kas gi lėmė tokią vartosena?

Visa mūsų kultūrinė patirtis, istoriniai šaltiniai sutartinai teigia lietuvius turėjus senas vietines alaus bei midaus, o ne vyno darymo tradicijas¹¹. Vynas į baltišką erdvę bus patekęs ir vėliau, ir kitais keliais. Štai XVI a. kitakalbiai rašytiniai šaltiniai liudija vyną tuo metu mūsų protėvius gabenus iš tolimų kaimyninių šalių, net iš Reino krašto (plg. ne be šio istoriškai ankstyvo „importo“ įtakos atsiradusį dainų *reinčvynėlį*, *rincką vyną*)¹². To meto mokesčių už svaigalų gamybą ir „šinkavimą“ registrai kalba apie Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pardavinėjamą vengrišką, itališką, prancūzišką, net jūromis atvežtą vyną¹³.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje pagausėjus lietuvių etnografinės literatūros, joje pasirodo ir šykščių, o retsykais ir gana iškalbingų žinių ar šiaip įdomių užuominų apie vyno vartojimą per bendruomenės ir šeimos šventes. Antai Antanas Juška „Svotbinėje rėdoje veliuoniečių lietuvių“ pateikia išpūdingų apeiginio vaišinimosi scenų, kuriose vyksta nuolatiniai privalomieji vienas kito užgėrimai per sanderybas, žiedynas, didvakarį, išleidžiant vedį, vaduojant suolą, pasėdo metu, per marčpietį ir dar kitais vestuvių momentais¹⁴. Alus, midus, vynas ir „krosyta barvyčia“ (degtinė) šiuose vestuviniuose epizoduose tarpusavyje koreliuoja kaip itin svarbios ir lygiavertės gėrimų rūšys, jų pripildomos, autoriaus liudijimu, papročių nustatytu momentu vestuvinių *alvės*, *stuobrinės*, *stiklai*, *taurės*, *verpelės*, *plėckelės* bei *čerkelės*... Visas šis iš pirmo žvilgsnio nereikšmingas vestuvių

pokylis indų registras galėtų praversti ne tik būsimoms lietuviško apeiginio gėrimo etiketo studijoms. Juk iš tikrųjų net iš užfiksuotų vestuvinių oracijų diskurso, atmetus jam būdingą puošnų hiperbolinį patosą ir pritaikius tradicijos padiktuotą kodą, galima išsitraukti svarbios kultūrinės informacijos, pavyzdžiui, kad ir apie gėrimų vestuvėms apsirūpinimo būdus. Mūsų analizuojamos temos atžvilgiu galima vieno – A. Juškos užrašytoje vestuvių papročių versijoje lyg tyčia apeita išsamesnė taip dažnai minimo vyno charakteristika. Tuo tarpu kiti gėrimai apraše daugiau ar mažiau yra gana tikroviškai apibūdinti: antai alus daromas, midus varomas, degtinė miešiama, patiekiant šildoma, o norint dar labiau pagardinti – balinama „su smetona“¹⁵.

Ne ką daugiau šviesos į miglotą lietuviško vyno istoriją įlieja ir vėlesnių laikų etnografiniai dokumentai. Juose vynas paprastai figūruoja tik kaip kitų gėrimų galima ir plačiau neekspliciuojama alternatyva. O šiaip vos ne visose su gėrimu susijusiose ceremonijose linkstama pabrėžti alaus ir midaus, taip pat degtinės vaidmenį, nors elementarios precizikos šiuose pernelyg glaustuose aptarimuose aiškiai trūksta. Pasitaiko ir išimčių – kaip tik siekimas patikslinti aprašomą faktą pasirodo esanti gana aiški nuoroda, kad kalbama, pavyzdžiui, apie netikrą vyną: „motina atnešė kaitinto naminio vyno (t. y. namuose padaryto, panašaus į likerį), kuriuo pavaišino jaunosius“¹⁶. Iš pavienių, dažnai atsiktinių apibendrinimų vis dėlto galima prisilasioti patikimos informacijos ne tik apie potencialią konkretaus laikotarpio Lietuvoje alkoholinių, tarp jų ir apeiginių, gėrimų išplitimą, paklausą bei pasiūlą, bet ir susidaryti aiškesnį vaizdą dėl to meto viešosios nuomonės suformuoto jų vertinimo. Štai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Vinco Krėvės-Mickevičiaus paliudytoje dzūkų vestuvių patirtyje yra pagrindo išvelgti vynuui priskiriamą kiek kitokią, gal net proginį statusą (plg. teiginį, kad nuotakos vadinamasis mergelių pulkelis tam tikru vestuvių momentu vaišinamas „vynu, o jei vyno neturi – medumi arba pagaliau alumi“¹⁷).

Šie reti vyno komentarai bendrame vestuvių vaišių kontekste jokių būdu nepaneigia jo inovacinio pobūdžio; veikiau patvirtina seną tiesą, jog tik iš dalies čia bus pritapusi vyno tradicija, kuri anuomet nesudarė rimtesnės konkurencijos tradiciniam lietuvių gėrimams. Abejoti neleidžia ir žinojimas, kad kai kuriose Lietuvos vietose tik prieš Antrąjį pasaulinį karą „pradėta vestuvėms daryti naminio vyno iš kmynų, obuolių“¹⁸. Gera proga priminti, kad pramoniniu būdu vynas mūsų krašte imtas gaminti irgi tik XX a. pirmojoje pusėje, Baliui Karazijai Anykščiuose įsteigus vyno daryklą.

Iš tikrųjų aktyvų vyno skverbimąsi į vynininkystės nepuoselėjančių šalių rinkas lėmė ne vien ekonominiai svertai. Bene daugiausia čia bus prisidėjęs ypatingas, į tolimus laikus mus keliantis kultūrinis vyno prestižas. Jo ištakos siekia archajinių religijų reglamentuotą ir kultais sakralizuotą žmogaus gyvenimą, kai vietoj kraujo kaip simbolinis jo pakaitas imamas vartoti vynas. Nuo seniausių laikų religinėje praktikoje su kraujo ekvivalentu vynu siejama žmogaus nemirtingumo, atgimimo, apskritai visokio išsigelbėjimo idėja. Vėliau žemdirbiškoji ideologija šią sakralią vyno semantiką papildys vaisingumo, produktyvumo simbolika¹⁹. Antikos graikams

vynas simbolizavo Dioniso kraują, krikščionybė vynuogių vyną pripažįsta kaip eucharistinės materijos elementą ir jį tapatina su Kristaus krauju. Kaip tik dėl to bažnyčia ilgą laiką vartojo tik raudoną vyną, nors šiandien nedraudžiamos ir baltojo vynu rūšys²⁰. Kaip nesunku įsivaizduoti, aukštas religinis vyno statusas ar bent jo atgarsiai natūraliai ir lengvai adaptavosi visai kitoje kultūrinėje erdvėje, t. y. surado idealią terpę daugelio tautų folklorinėje aplinkoje, dažnai savaip išplėtojusiai pamatinę vyno simboliką. Nors visiškai suprantama, jog tikrasis vyno kultas natūraliai galėjo gyvuoti tik intensyvios vynininkystės sąlygomis, tačiau jo sklaida pastebima kur kas plačiau: dažnoje tradicinėje kultūroje vynas yra nepakeičiamas komponentas bendruomeninių bei šeimos švenčių apeigose²¹. Lietuvių papročiuose, kaip buvo bandyta parodyti, vynas nuo tam tikro laiko visada buvo labiau alternatyvinis apeiginio inventoriaus atributas. Toliau ir bus siekiama nustatyti, kas vis dėlto lėmė vyno vaizdų išplitimą lietuvių dainų tradicijoje.

Per daug nesileidžiant į lietuvių etnografinės studijas, galima *a priori* prognozuoti, kad jose esančius vienokius ar kitokius pranešimus apie tradiciją ką nors užgerti diktavo tebepraktikuojamas arba atmintyje išsaugotas vis dar ryškiai ritualizuotas senųjų papročių paveldas. Į akis krinta šių pranešimų bendra nuostata – dėmesį koncentruoti ne tiek į tai, ką geria, o veikiau kodėl, kaip ir kas geria. Ar ne todėl kai kurie aprašiusieji mūsų papročius linkę iškelti tik patį gėrimo aktą, dažnai visai nedetalizuodami gėrimo turinio kaip nelabai svarbaus dalyko. Iš esmės toks vien gėrimo veiksmo aktualinimas neabejotinai yra inspiruotas gero istorinės patirties išmanymo. Kaip žinoma, „Europos viduramžių teisėje kiekvienas juridinis aktas buvo patvirtinamas gėrimu“²². Kas dabar paneigs, kad viduramžiai savo ruožtu tokios, gal kiek hiperboliškai įsivaizduojamos, elgsenos modelį paveldėjo iš dar anksčiau laikų, kai kiekviena bendruomenė itin paisė ar net griežtai laikėsi tikėjimais ir burtais grįstų, net maginės reikšmės turėjusių apeigų, savo visuomeniškai paskirtimi prilygstančių visai šiandienos teisinei sistemai. Kitaip sakant, kiekvienas individas turėjo būti visai bendruomenei svarbių įvykių dalyvis, žinoti savo vaidmenį juose, o patys įvykiai, jų eiga ir dalyvaujančiųjų juose laikysena buvo apibrėžta konkrečių apeigų reglamento. Pasaulinė patirtis skiria du pagrindinius bendruomeninių ritualų tipus: solidarumo apeigas ir perėjimo apeigas. Pirmosios skirtos visos socialinės grupės gerovei ir išlikimui, jos paprastai siejamos su kalendorinių apeigų, darbo šventėmis, o perėjimo apeigos simboliškai ir viešai pažymi individo ar jų grupės socialiai reikšmingos padėties išnykimą, arba „mirtį“, taip pat naujos socialiai reikšmingos padėties įgijimą, arba „gimimą“²³. Kaip tik tokios apeigos buvo reikalingos žmogui gimus, iniciacijų metu, per vestuves ir laidotuves. Abiejų tipų ritualų pagrindą sudarė keli ar daugelis simboliškų veiksmų: lokaliniai, būdingi tik nedidelei teritorijai užimančiai grupei, ir universalūs, veikiantys daug platesnėje tarptautinėje erdvėje. Būtent universalijoms ir priklauso garsieji užgėrimo aktai, kadaise laidavę kiekvienos sutarties neatšaukiamą įsigaliojimą ir jos viešą pripažinimą (apie tai išsamiau bus kalbama šiek tiek vėliau).

Dainiškoji vyno metaistorija

Kaip gerai žinoma, tautosaka, ypač dainos, visada siekė ne atkurti tikrovę, o tik jos pagrindu modeliuoti savą, vien joms būdingą – dainišką būtį. Apie tokį savitą pasaulio matymą pirmučiausia signalizuoja paviršinis, t. y. teminis, dainų lygmuo. Tiesa, beveik visi apdainuojami objektai, su jais siejami veiksmai, situacijos bei veikiantieji asmenys atrodo čia labai tikroviški, perkelti iš konkrečios empirinės patirties, nors iš tikrųjų poetinėje aplinkoje jie įgyja visai kitas arba papildomas, paprastai tikrai ne buitines simbolines prasmes. Gausios simbolių ir jų reikšmių sutelktys, aktyviai veikiančios, beje, ir kitose įvairiose tradicinės kultūros srityse, dainose turi specialią misiją, nes yra iš dalies subordinuotos apeiginių idėjų lobynui deklaruoti. Kaip tik apeiginių idėjų koncentracija dainose rodo seną dainuojamosios poezijos versiją ir leidžia stebėti iki mūsų laikų jos stabiliai išsaugotą, matyt, reto patvarumo buvusią komunikaciją tarp dainos ir apeigos. Todėl daiktiškasis pasaulis, dainų pasirinkti jo elementai dažnai tėra tik apytikriai nubrėžtos gairės apeiginiam vyksmui pažymėti, tik pavieniai, bet kartu ir svarbūs, net kertiniai archetipinio kalbėjimo orientyrai. Tikroji apeigų arena kaip tiesioginis vaizdavimo objektas dainoms niekada nerūpėjo, ji čia visada buvo pridengta mitinės, religinės, taip pat agrarinei kultūrai būdingos pasaulėjautos refleksijomis ir nuojautomis poetiškai išdabintu simbolių šydu. Dėl šių ir dar kitų aplinkybių dainose esančios poetinės vyno situacijos iš tiesų gali pasirodyti tik meniškai, pagal dainų kanoną apdorota, etnografiniu atžvilgiu ne itin patikima informacija. Taip manyti verčia ir spėjimas, jog vyno vaidmuo mūsų simbolinio turinio dainose ir šiaip, ko gero, yra antraeilis, žymintis tik ritualizuoto gėrimo veiksmo poetinę plėtotę. Juo labiau kad istorinėje lietuvių apeigų praktikoje, kaip jau minėta, vynas niekada taip ir nebuvo nustelbęs alaus, midaus, degtinės vartojimo papročių.

Nepaisant šių išlygų, kaip tik dainose vynas iš kitų gėrimų išsiskiria kultūriniu prestižu. Bendros savitos semantikos vienijami ir formuline, stereotipine struktūra pasižymintys (plg. formulę *žalias vynas*), panašiose situacijose nuolat pasikartojantys vyno inkliuzai provokuoja skaityti juos kaip vien folklorinėje erdvėje galėjusią susiformuoti vyno metaistoriją. Šitokia interpretacija galima iš dainų paėmus ir sąlygiškai tarpusavyje susiejus kelis savarankiškus motyvų blokus: nuo idealizuojamos vyno kilmės apmatų brėžimo, jo aukšto verbalinių apeigų statuso teigimo, realaus vaidmens teisinėje praktikoje iškėlimo iki smulkios, paprasčiausią girtavimą žyminčios detalės funkcijos.

Pirmasis iškeltas motyvų blokas yra negausus, neturintis ryškesnės bendros siužetinės schemos – vyno istorija dainose brėžiama priešokiais ir labai punktyriškai. Skirtingai nuo alaus, midaus, darytų namų sąlygomis, išplėtotų aprašų dainose, pateikiančių aludarystės autentišką tikrovę kaip nuostabią apynio istoriją, mitiniame lygmenyje net prilyginamą „augalo operaciniams tekstams“²⁴, vyno charakteristikos yra marginalinio pobūdžio, jas reikia pačiam susidėlioti, „rekonstruoti“ iš lakoniškų ir retų užuominų bei nuorodų. Aukštą vyno statusą retsykliais galima pajusti iš beveik atsitiktinai ištartos pavienės replikos: *Skanus yr vynutis tas Dievo alutis* Klvd

451²⁵. Rimtesne tiesiogine užuomina apie vyno kilmės šaltinį galima laikyti Mažosios Lietuvos dainų intriguojančius motyvus apie keistas *alyvų uogates, rinčvynačiu kvepiančias* RD 1 35, 102; Klvd 378, 450, taip pat sutartinių čia adaptuotą tekstą: *Padės obuolėlius po galvelėm, klaus tėvas, kas čia kvepia midum vynu* SIS 566, bei dar aiškesnes eilutes iš kitų dainų: *Baltais žiedais obelėlė žydėjo, Vyno smoku obuolėliai kvepėjo* LLD 5 378. Naminio vyno sugestiją bent iš dalies perša ir *vyninių obuolėlių nokinimas* BsOD 62, *vyninių obelėlių sodinimas* (JSD1005) bei visai neįprastą, egzotiškos aplinkos įspūdį kuriantis *svyruojančių, linguojančių paukštyčių ant vynmedžio šakelės* vaizdas (Klvd 466).

Be šių beveik atsitiktinių intarpų, dainose pastebima ir viliojanti, nors irgi labiau iš nuogirdų piešiama brangaus, prašmatnaus, iš tolimų kraštų atgabento gėrimo samprata, taip pat su vynu siejama miestietiško, poniško gyvenimo vizija ir geidžiama siekiamybė: *Už jūrelių, už marelių, Už svetimų šalelių Koki dyvai stojosi, Kad vynelis radosi* BsOD 326; – *O ką mudu gersiv Toj prancūzų žemėj? – Gersiv juodą pyvą Ir šį rincką vyną* JLD 99; *O aš išėjau į lenkų žemę, Pastojau šinkarkėle. Šinkavau vyną Ir juodą pyvą, Ir brangų brangvynėlį. Gers ponai vyną, Lenkai – brangvyną, Važnyčios – juodą pyvą* JSD 132; *Bernas po dvarą vaikščiojo Ir į miestą žiūrėjo. O kad aš ten nujočiau, Nedaug vynelio gerčiau, Mergele parviliočiau* JSD 820; *Pons davė gerti Iš sidabro kupkos, Daugiau jau aš negrįšiu, negrįšiu Iš šios šlovnos vietos* Klvd 79; *Subūbnijo būnuose Ir sumušė katiluose: – Dabar gersim vyną Iš aukso skleinyčios, Iš karaliaus vyninyčios* BsOD 122 (šio motyvo var.: *Gersime alų Iš aukso sklėnyčios, Iš karaliaus pyvinyčios* JSD 428). Iš kasdienės žiūros pozicijų vynas dainose (kaip ir kiti pirktiniai gėrimai, tarp jų alus – juodasis, briunasis pyvas, degtinė – brangvynas²⁶) vienprasmiškai lokalizuojamas miestelio karčemos, smuklės, užiegos aplinkoje: *Ei tu Potsdam Potsdamėli, Tu margoji karčemėle! Čia yr brangus pyvas, Pyvas bei brangvynas* Klvd 179; *Klauskim gaspadinės, Ar reiks namon eiti, Ar jau tuščia vynyčėlė, Margi kruzelukai, Plėčkos su stikleliais* Klvd 347; *Toj karčemoj, Toj margoje – Stalai murmuliniai. Tenai stalai Murmuliniai Ir krūzai stikliniai. Tenai ir krūzai Stikliniai, Vis vyno pripilti* JLD 985; *Ai, šalia kelio Pavieškelužio Stov marga karčemužė. Ai, tenai gėrė Trys jauni broleliai Vis rinckąjį vynužį. – Mielai išgerčiau Vyno kūbkužę, Neturiu pinigųžių* JSD 181; *O jis priėjo, Jis privandravo Margąją karčemėlę, Gėrė dienele, O ir naktelę Už baltojo stalelio, Už rinckojo vynelio* JSD 292. Idomu, kad namudinio ūkio sąlygomis ir pati pirkimo akcija, galima tik ypatingomis progomis, yra savaime nemenka intriga, kurianti poetiniame tekste nekasdienę šiltos ir jaukios bičiulystės nuotaiką. Štai net sutartinėse, Zenono Slaviūno žodžiais tariant, jų silpnai apmestuose siužetuose²⁷ gražiai asimiliuotos kadaise prestižinį svorį turėjusios, šiandien šypsena bekeliančios buities naujovės: *Aš pirsiau panelai cukrų, vynų, Aš pirsiau jaunajai cukrų, vynų. Cukrų valgiau, vynų gėriau, Meiliuosius žodelius iškalbėjau* NS 1074.

Kulminacine vyno atsiradimo versija šiame motyvų bloke galėtų būti laikoma kelių eilučių miniatiūra, folklorinės vaizduotės sutaurinta ir todėl itin romantiškai skambanti: *Ėjo merga vyno leisti, Pati savim dyvojos, Iš kur vynas tekėjo: Ar iš baltų rankužių, Ar iš aukso žiedužio? Ne iš aukso žiedužio, Tik iš deimanto akužės,*

Iš deimanto akužės – Į ažuolo bonkužę JLD 915 (var.: *Nė iš aukso žiedelių, Nė iš baltų rankelių – Iš aržuolo dugnelio* BsOD 20; *Iš jievaro medelio, Iš jo tankių šakelių* BČDD 52). Stebuklui prilygintas vyno tekėjimas bei iš jo kilusi simbolinė euforija gerai pažįstama iš kitų tekstų aplinkos. Čia ji bus atėjusi iš mūsų dainų savastį žyminčio genetinio idėjų fondo, kai į viską žvelgiama, reikia to ar nereikia, vis iš tos pačios apeiginio šlovinimo viršukalnės, cituotu atveju merginos sakralizuotoms galioms priskyrus ir vyno paslaptį. Šiaip ar taip, regime aiškų vaizdą – vynas, kitados būdamas savotiška buities modernybė, o kartu dainų poetikos inovacija, kaip reta lengvai išoka į perėjimų ritualų, kitaip ribinių situacijų išpaustą poezijos vėžę ir tradicinės kultūros lauke juda toliau kaip visų pripažintas, nors ir prislaptintas, archetipinės dainų kalbos ženklas. Ar ne ta šiek tiek miglota, taip iki galo vis nepersišviečianti vyno simbolika ir leidžia jam kiek kitoje vėlyvesniųjų dainų terpėje, visų pirma baladėse, balansuoti tarp dviejų semantiškai priešingų polių: vienais atvejais jis asocijuojasi su gero, ištaigingo, jokiais išipareigojimais nevaržomo gyvenimo iliuzija, kitais – visai netikėtai – su juodosiomis nuodų gaminimo „technologijomis“. Beje, šie su vynu siejami baladėms būdingų nutikimų fragmentai, nors bendrame lietuviškų dainų fone atrodo it kokie svetimkūniai, tarsi netyčia užklydę iš dvaro aplinkos istorijos ar perskaityto romano, vis tiek savaip praplečia dainose ilgą laiką tik žemdirbio akimis matytą pasaulį ir sudaro individualizuotos dramos intriga: *Tavo pati Kasiulė Didžią valią ėmė: Tavo vyną, saldų midų Alvėms išnešiojo, Tavo jupas arosines Kasdien pardėvėjo* JLD 242; *Kad čion man būtų midaus ir vynelio, Kad čion man būtų šimts tarnų prie stalo, Kad čion man būtų viso ko ant stalo, Kad čion man būtų lekojus prie galo* BsOD 145; – *Julijona, graži pana, Nužudinkie savo brolių. <...> Tu nueik į vyšnių sodą, Tu ten rasi tokių žolių, Baltais žiedais pražydusių, Juodom vuogom nusirpusių. Ir išvirkie juodą vyną, Ir supilkie į sklienę* BsOD 45.

Kitą vyno motyvų bloką sudaro jau visai kitaip aranžuoti, kelių sluoksnių vestuvinio ritualinio šlovinimo poetizmai. Jau aptartas išskirtinis vyno kultūrinis prestižas, matyt, irgi padėjo jam be jokių kliuvinių, ypač darniai įsijungti į kartais perdėtu patosu grindžiamą dainų modelį ir leido tapti lygiaverčiu elementu visų pirma aukštinti, idealizuoti skirtoje įvaizdžių polifonijoje (drauge su *šilko skuskelėmis, aukselio obuolėliais, sidabro irkleliais, stiklo bei zerkolo langeliais, baltais staleliais, skaisčiais veideliais* ar *didžiais dvareliais*). Pagaliau neatsitiktinė atrodo esanti ir pati vyno bei vestuvių asociacija, turinti ištis senas ištakas. Intensyvios vynininkystės kraštuose, kaip teigia antikos kultų studijos, vynas laikomas nekvestionuojama santuokos metafora ir specialiai buvo geriamas per vestuves dėl agrarinės kultūros jam priskiriamos vaisingumo reikšmės²⁸. Šios simbolikos aktualumas bus lėmęs išplitusią vestuvių ritualų su vynu įvairovę ir kitose, pavyzdžiui, slavų, tradicijose²⁹. Lietuviškame vestuvių apeigų kontekste šitaip pabrėžiamos vaisingumo konotacijos derėtų greičiau ieškoti pačioje gėrimo akcijoje, net nesiejant to su konkrečiu gėrimo turiniu; tai iš dalies patvirtina ir apibendrintas dainų kalbėjimas: *Kur mūsų tėveliai gėre, Rugių kelmeliai žėla* NS 466. Tuo tarpu sukonkretintas vyno įvaizdis lietuvių dainų retorikoje tik padidina tokio simbolinio kalbėjimo išgales, kartu sustiprina ir

bendrą, ir skyrium paimtos poetinės situacijos meninę įtaigą, kaip ir kiekvienas kitas konkretus simbolis, kurio „objektas atspindi užslėptą vertybių sistemą, istorinę ar idealią“³⁰. Ir nieko keista čia nėra – folklorui įprasta per daiktų, įvykių metaforinį kodą kurti savo realybę³¹. Bendroji folkloro teorija atkreipia dėmesį į dar vieną svarbų jo poetikos dėsningumą, mūsų atveju sietiną ir su vyno poetine analize. Kiekvienas žanras, kaip aktyviai veikianti sistema, linkęs savaip transformuoti, perkoduoti tikrovę, o jo akiratyje atsiduria nebūtinai aktualiausios konkretaus istorinio laiko realijos³². Antai dainų poetiniame diskurse dažnai įsitvirtina tik tos realijos, kurios įvairiais būdais čia patekusios vienaip ar kitaip atitinka jau esančią kultūrinę savimonę ir nepažeidžia jau veikiančios simbolinės sanklodos, tiesiog suteikia jai papildomų simbolinių niuansų, naujos vidinės energijos. Iš esmės juk visai panašiai mūsų dainose buvo adaptuotas greičiausiai iš slavų tradicijų paveldėtas vyno kodas. Šiuo požiūriu reiktų tik pritarti teigimams, kad ne visada svarbu tiksliai lokalizuoti simbolio kilmę; kur kas svarbiau nustatyti, kaip ir kodėl jis neprieštarauja bendrai ideologinei poetinei programai, pagrįsti, kas lėmė, kad visa, kas kristalizavosi lietuvių pasaulėžiūros gelmėse ir kas išliejo laikui bėgant iš svetimos patirties, šiandien yra tapę mūsų folklorinės kultūros savastimi³³.

Apie vyno įvaizdį, ypač dažnai aptinkamą apeiginį vestuvių vyksmą žyminčiuose tekstų fragmentuose, kaip apeiginio gėrimo ekvivalentą tarsi ir nebūtų ko plačiau kalbėti, jei ne vien dainose ir oracijose, t. y. tik verbaliniu lygmeniu, projektuojama semantiškai unikali kitų gėrimų mastu vyno motyvų plėtotė. Vieną tokį keistoką, bent jau netikrovišką prasminį atsišakojimą žymi garsioji dainų *žaliojo vyno* formulė. Lietuvių poetikos tyrėjus seniai domino šio neabejotino poetinio skolinio (iš rusų k. *зеленое вино*) įsigalėjimo mūsų dainose prielaidos. Antai Balys Sruoga svarsto, ar kitur vynuogių kekės asociacija grindžiamas žalias vynas pas mus „per nesusipratimą“ nebus atsiradęs vietoj čia labiau įprasto žalio lino³⁴; Donatas Sauka pamėgtą lietuvių dainose žalumą, kai jis tiesiogiai nesisieja su augalu, vertina tik kaip spalvinį efektą, grynai kaip formalų požymį, neturintį kokių nors aiškesnių prasminių atspalvių³⁵; Nijolė Laurinkienė gilinasi į kalendorinių dainų priedainiuose užčiuopiamas tiesiogines žalio vyno ir mitologizuoto augalo sąsajas³⁶. Pastaruoju metu iš naujo svarstant dainų žalio vyno mįslę, atsakymo ieškoma lietuvių pasaulėžiūros suformuotoje spalvų simbolikoje³⁷. Šią temą magistro darbe gvildenusios Aušros Kavaliauskienės ne viena perspektyvi išvalga verta platesnių apmąstymų: vadinti vyną žaliu esą galėjo skatinti tikėjimas žodžio magija, nes būtent epitetas *žalias* vyną turėjo paversti gyvybingumą, vaisingumą teikiančiu gėrimu, dėl to jis kartu su žaliomis rūtomis bei vainikėliu gali būti laikomas mergavimo ir nuotakos atributais³⁸. Kol kas šiame straipsnyje keliamam vyno metaistoriškumui pagrįsti svarbus visų rašiusiųjų pripažinimas, kad žaliojo vyno veikmės arena yra dainų (ypač dzūkų) poetinis diskursas. Beje, akademinis „Lietuvių kalbos žodynas“ atskirai išskeltam žaliaam vynui priskiria tik gražaus, malonaus reikšmes. Toks aiškinimas gal ir pakankamas pagrindinių lietuvių kalbos reikšmių kontekste, tačiau aiškiai per siauras aptariant šio žodinio stereotipo konotaciją dainose. Juk iš tikrųjų jis čia absorbuoja, savaip atliepia vos ne visus trylika šiame žodyne pateiktų sąvokos *žalias* prasmų

niuansus³⁹, nes žalumo kokybė vynui suteikia tokį statusą, kokį ne dainų kalboje reiškia visi kiti kartu paimti žodžiai: *jaunas, neapdorotas, skirtas apdirbti, žaliuojantis, gyvastingas, šviežias, laisvas* (plg.: *žalia gatvė*), *gražus, malonus* ir pan. Dainos ideologinėje plotmėje ir paralelėmis grįstoje tekstų struktūroje *žalias* beveik visada semantiškai koreliuoja su jaunu. Kitaip sakant, *žalias* žymi ir žmogaus amžiaus kokybę – jaunumą, kuris apeiginiame lygmenyje iškeliamas iki aukščiausio idealo visų pirma tik dėl jaunystei būdingų potencijų ir jos dar nerealizuotų galimybių perspektyvos. Tuo tarpu kiekviena realizuota galimybė pagal apeiginio mastymo kanoną yra jau nueitas etapas ir gali būti svarbus tik kaip naujo ciklo pradžia. Tokią, iš esmės maginę, visų galimybių išsipildymo iliuziją apeiginės perėjimų ideologijos brandintose dainose, atrodo, ir saugo paslaptingoji žalio vyno metafora. Ar ne todėl dainose nepalikta vietos sveikos logikos diktuojamam seno, ilgai brandinto, gero vyno pripažinimui... Dainose ši kokybė yra tiesiog už jų apeiginio vertinimo ribų. Kaip ryškiau neaktualinama lietuvių vestuvių retorikoje kitur gerai pažįstama vyno – kraujo, vyno – vynuogės asociacija, lietuviškoje terpėje atrodanti kaip tolimas, beveik pamirštas simbolinės vyno biografijos epizodas.

Iš apeiginio regėjimo perspektyvos toks žalio ir dažnai kitokio vyno įvaizdis dainose iš dalies gali būti siejamas su laiko kategorija, orientuota mergystei idealizuoti. Antai tik mergaujant regimos *vyno upės, vynu vilgomi vainikėliai, kasos, laisvatos rūtos, prausiama burna* ir *girdomi paukščiai*. Šiais stebuklą primenančiais vaizdais elementariai ir kartu labai įtaigiai kuriamas dramatiškumo išpūdis: nereikia net didelės vaizduotės, kad patikėtum, kokia atrodo tragedija ištekęs viso to netekti. Ir šiaip neretai vyno įvaizdis dainose praverčia privalomai dainose merginos / moters kolizijai reikšti: *Žmonių mergelės – rinską vynuotį, O jau aš jauna – kartu alutį* BsOD 34.

Ypatinga sugestija dainose išsiskiria romantiška vyno upių vizija. Tiesą sakant, ji nėra originali dainų savastis. D. Sauka „brangias vyno upužių puošmenas“ dainose laiko pasakų vaizdų užuominomis⁴⁰ (plg.: *Rytoj iškeliausim į vengrujų žemę, Kur upužės vyno, Aukso obelachiai Ir girios sodačiai* RD 1 11). Remiantis viduramžių pomirtinio pasaulio vaizdiniais, rojuje tekančios net keturios upės, tarp jų viena ir vyno⁴¹; ji minima net Korano rojaus aprašyme⁴². Tradicinės kultūros tikėjimuose tekančio vyno upių vizija pasukta kiek kita linkme, paprastai kalbama apie tam tikru, irgi būtinai sakraliniu laiku vykstančią stebuklingą, tikrąją to žodžio prasmę, vandens ir vyno metamorfozę. Slavai tikėjo, kad per Velykas vanduo upeliuose virstas vynu⁴³, lietuviai šį stebuklą sieja su šulinių vandeniu Kūčių vidurnakčio valandą. Į šią gretą šlietęsi ir biblinis, beje, vykstantis vestuvių metu, vandens pavertimas vynu. Gvilde-
nant šią temą, visa minėtoji informacija apie vyno atsiradimą vietoj vandens turi bendrą vardiklį – ypatingą laiko sureikšminimą. Stebuklo proveržiai su vynu pasirodo, ištinka žmogų arba kalendorinio laiko sankirtose, arba žmogaus egzistencijos ribinėse situacijose (po mirties, per vestuves). Lietuvių kalendorinių apeigų poezijoje esama retų užuominų apie vynu reiškiamą kalendorinio laiko tam tikrų momentų sakralumą; tai rodo kad ir čia pateikiama Jurginių dainos adaptacija: *Kalnas kalnalis, Naujas dvaralis, Bėgo vynelis, Bajoras sėmė, Mergelas girdė. – Gerkie, mergela,*

Linksma dienela ČtkDM 133. Kur kas didesnę dėmesį pelnė mūsų dainose biologinio žmogaus amžiaus tarpsnis – jaunystė, kai tik šioje „šalyje“, t. y. paprastai mergelės tėviškėje, „ten, kur laukiama piršlių“⁴⁴, teka vyno upės (ypač retai minimos midaus upės; žr. SDŽ 17, SIS 876), kurios suvokiamos kaip neišsenkami gyvenimo euforijos, gerovės, dvasinio pakilimo ir ekstazės šaltiniai, nuolatos supriešinant juos ištekėjusiosios, kitaip – vyro šalies, ašarų ar šiaip paprasto vandens upeliams: *Pas mum teka vyno upe, oi oi oi, Pas jum upe ašarėlių, oi oi oi* NS 994. Šie motyvai gana stabilūs, pastebimos tik nežymios modifikacijos: *Po mano vartais Upužis teka Vis rinckojo vynelio* JSD 80; *Po mano tėvo, tētužio vartais, O čia tekėjo briūns rinčvynėlis* RD 2 43; *Per tą pušyną Upis tekėjo, Vynu midu tekėjo* SDŽ 155; *Pro mano šalį upužis teka Saldžiojo rinksvynelio. Iš kraštų seko, viduryj liūliavo Vis žaliejie šilkeliai* KlVD 154; *Galu Biržų lauko žydžia putinėlis, Po to žaliu putinėliu Tek vyno upela* NS 1062; *Ant tėvelio dvarelio Vynu upelis teka Ir lelijėlė auga. Atvažiavo Žentelis Žalio vynelio semtie Ir lelijėlės skintie* LLD 4 67. Varijuoti linkusi šio motyvo dzūkiška plėtotė: *Per Širvintėlio miestelį Vyno upelis tekėjo, Šimtas brolelių stovėjo, Žalių vynelį derėjo, Jaunų mergelį viliojo* BčDD 19; *O kai aš buvau jauna mergelė, Tekėj pro mane vyno upelis, Žydėj ant manęs žalia rūtelė. O kai patekau šelmam berneliui, Išdžiūvo mano vyno upelis* LTR 3922(73); *Sėdžiu po langeliu, Žiūrau per langelį: Teka upėj Žalias vynas, Kieliškėlis sidabrinis – Reiks man jis išgerti* LTR 3922(66); *Mano tėvelis Labai bago-tas. Per jo dvarelį Upelė bėga, Upelė bėga Žalio vynelio, Krašteliai siūba Žalio šilkelio* ČtkDM 64; mergelė nenori eiti už nemylimo bernelio: *Laukai negeri, Rugiai nederi, Parugėmi kvajynai. Pro tuos kvajynus, Pro rakštumynus Deguto upė teka, – tegu leidžia ją už mylimo: Laukeliai geri, Rugeliai deri, Parugėmi beržynai. Pro tuos beržynus, Pro epušynus Vynelio upė teka, Tai aš nuveisiu Vyno upelėn Ir nusiprausiu burnelį* BčDD 95. Iš apeiginio kalbėjimo bus perimta liūdna, net kiek ironiška emocija paženklinta kareivių dalia dainose: *Vai, aisim aisim, Kur paukščiai lekia, Upės vyneliu teka* BsOD 329.

Panašią paskirtį – aukštinti mergavimą – dainose turi ir kitos minėtos prausimosi, laistymosi vynu motyvų manipuliacijos. Tai vis tą patį apeiginį kontinuumą žymintis, hiperboliškai sureikšmintas dainų kalbėjimas: *Pas motinėlą žaliau vynely burnelį prausiau, Su runčnikėliu nusišluosčiau* NS 1258; *Žaliu vynu burną prausiau, Kartūnėliu nusišluosčiau* JSD 782; *Kap aš buvau pas motulį, Prausiau veidų žaliu vynu* ČtkDM 298c; *Aš pas savo mamųžytę Į rinską vyną prausiaus, O pas tave, jauns bernyti, Nei į lašą vandens* KlVD 237; *Girnas kartą neapsukau, Rinskavynu burną prausiau* KlVD 407; *Šį rytelį per rytelį Triskart burną prausiau Žaliu vynu, Vandenėliu nuo rūtų raselių* JLD 379. Įdomu, kad taip iškilmingai ir pabrėžtinai reikšmingai dainose prausiamasi tik vynu, rečiau pienu, niekada – alumi, nors, pavyzdžiui, veliunoniečių apeiginėje patirtyje buvo žinoma per prikeltuves atliekama vieša praustuvių ceremonija, kai „anyta neša į klėtį drungno alaus su bliūdu nusi-prausti jauniems“⁴⁵. Panašiai – tikrai ne su vynu – paliudytas žemaičių tradicijoje buvęs ir grynai praktinę paskirtį turėjęs vestuvinių žalumynų laistymas. Kadangi jaunavedžių vainikai būdavo nusegami po visų ilgai trunkančių vestuvių apeigų,

tai, „kad ilgiau išbūtų nenuvytę, vainikus apipurškia degtine“⁴⁶. Tuo tarpu dainose pagrindinės mergavimo emblemos, būtinai turinčios žalumų požymį, – rūtos, darželis, vainikėlis, net kasos nuosekliai ir logiškai puoselėjamos *laistant, mirkant, vilgant* bei *gluodinant vynu*, matyt, vis dėl tos pačios semantinės jo aureolės. Kad ir kaip žiūrėti, tai vien poetiniame dainų diskurse galimi apeiginiu kodu paženklininti veiksmai, kartais įprasminėti puošniomis retorinėmis figūromis, o kartais atrodo lyg tiesiai iš šnekamosios kalbos atėję: *Vai, tai brangiai Rūtelė auginta: Iš Vilnužio Sėklelė parnešta, Iš Gartyno Sėjėja samdyta, Žaliu vynu Rūtelė laistytą, Diemedėlio Kuoleliais smaigytą, Baltų gulbių Sparneliais dangstyta* BsOD 183; *Mano kaselės – Kasdien pinamos, Žaliu vynu vilgomos, Auksužėliu rėdomos* JLD 865; *Žaliu vynu galvą glosčiausi, Baltu pienu burną prausiausi* JLD 378; *Aš našlaitėla vargi uginta Ir nuog gaidėlių kasryt budinta, Neprausiau pienu skaistaus veidėlio, Neloisčiau vynu rūtų daržėlio. Sėsiutas pienu prausa veidėlį, O žaliu vynu loista daržėlį* NS 1296; *Unksti rytų kėliaus, Žalių vynu liejau, Vėlai vakarėlį – Šaltu undenėliu, Dėl to mano rūtelės žaliavo* NS 8; *Mano kaselė Geltonoji <...> Aukselio šukom Šukuojama, Žaliu vyneliu Gluodinama* LLD 6 464; *Nevysk, rūtėla, Iš pašaknėlių, Aš palaistysiu Žaliu vyneliu* ČtkDM 195b; *Tu jo [vainikėlio] daugiau nenešiosi, Žaliam vynužy nevilgysi, Žaliam vyne nevilgysi, Gulbių sparnužiais nedangstysi* JSD 474; *Tas mano vainikėlis Aukso kūbkoj laikomas, Rinsku vynu mirkomas* JSD 665; *Gružyk, Džievuli, valnas dzienelas, Tai šėnavotau žalių rūtelį: Mėnuliu sėtau, sauli ravėtau, Žaliu vyneliu palaisdzinėtau, Kas subatėlė praskindzinėtau* LTR 1168(178). Belieka tik stebėtis, kaip iš šitos uždarnos, labai panašiais stereotipais mergavimą aukštinančios programos veržiasi vis iš naujo kūrybiškai modeliuojama dzūkų daina, kaip jos apeiginio regėjimo lauko horizontai didinami, plečiami vos ne iki tik pasakų fantazijai pažįstamos erdvės. Tėvelio dvaro *Vario varteliai Žaliu rūtu sodyta, Pijavonyčiom kaišyta, Žaliu vynu laistytą, Riešutėliais barstyta* LTR 2066(25); *Subatos vakarėlį Šlavė merga dvarėlį Žalios rūtos šluoteli Levendrėlio koteliu, Žaliu vynu palaistė, Baltais perlais išbarstė* LTR 2066(60); *Savo jaunam brolužėliui Pakajėlį šlaviau Žaliu vynu laiscydama, Kad taip nedulkėtų, Baltais perlais barscydama, Kad taip nežvagėtų, Dziemedėliu kaišydama, Kad gardziai kvepėtų* LTR 2369(36). Kad laistymo vynu semantinis stereotipas yra gana mobilus, geba migruoti, rodo jo „invazija“ į vėlyvųjų karinių-istorinių, meilės tematikos dainų poetinį diskursą. Išleidžiant į karą ar šiaip atsisveikinant prašoma: *Laistyk nors vynu kelelį, Kad man nedulkėtų. Nors kelelį vynu laistė, Vieškelis dulkėjo* BsOD 41. Net pagrįstai sutikus, kad šis dainos „Ko tu sprogsti, ažuolėli“ apibendrintas kelio laistymas tiesiogiai siejasi su ukrainiečių panašia poetine formule (jos giluminėje semantikoje išvelgiama įdomių sąsajų su pomirtinės kelionės idėja⁴⁷), kaip pripažįsta ir ši motyvą analizavusi Vita Ivanauskaitė, lietuviškuose variantuose šalia liejamų ašarų, prakaito atsiradęs vyno įvaizdis lengvai pritraukia ir kitą, tikrai „lietuvišką poetinę detalę – kelio bars tymą rūtomis“⁴⁸. Baigti laistymo vynu temą lietuviškame dainų kontekste knieti visai kita, realistine, neabejotinai originaliai ir netikėtai nuskambančia refleksija iš lietuviškos nelietuviškos virtuvės: *Pašlaitėliais pakraštėliais Kurapkėles gau-*

džiau, Vieną virsiu, kitą kepsiu, Savo miela lauksiu. Pareis pareis Mano mielas Pusiau vidurnakčio, Palaistysiu žaliu vynu, Kad jam gardu būtų LTR 205(596).

Aukštajai dainų retorikai priklauso iš to paties semantinio lauko kilusi paukščių viliojimo vynu simbolika. Dainose sakalas, gegutė, raibas paukštis iš karaliaus sodo ar šiaip rudas paukštelis paprastai mergelių / seselių viliojami į svirną – mergavimo citadelę. Jiems neva žadamas vynas ir auksiniai plunksnų papuošalai, tačiau paukščiai nesileidžia sugundomi, jų vynas – šalta rasa (plg. JSD 94, 776, 778, Klvd 82, 282, BsOD 206). Nei spėti, nei papildomai interpretuoti lyg ir nėra čia ką, viskas atrodo gana aiškiai pasakyta. Poetinis tekstas tiesiog paklūsta tai pačiai pirmiau aptartai ženklų sistemai, kuri generuoja ne tiek naujas idėjas, o veikiau naują įvykį tos pačios idėjos pagrindu. Kokias nors galimas abejones dėl tikslesnės paukščių simbolikos išsklaido ten pat duotos jų šifruotės: – *Viliok, merga, sau bernelį, ne mane paukštelį, Girdyk, merga, sau bernelį Rinckuoju vyneliu* JSD 1014. Nebent vertėtų pridurti, jog bet kokį vandens bei vyno gėrimą ar girdymą dainų diskursuose liaudies simbolikos žinovai aiškina vienprasmiškai: kaip norą, troškimą mylėti su ryškia vestuvių aliuzija, iš čia kildinamas ir pasakymas „pragerti mergą“ reikšme ‘išpiršti’⁴⁹.

Tačiau daug dažniau vyno gėrimas mūsų dainose asocijuojasi su elementariai suvokiama gero ar net idealaus gyvenimo samprata. Kitaip sakant, tai tik dar vienas retorinis pasažas iš idiliško mergavimo paveikslo: *Kai aš pas matutį, Kai aš pas senutį Be alučio, be midučio Pietų nepavalgiau, Be žalio vynelio gultų nėjau* NS 23; *Aš pas sava mamuzelę Saldį vyną gėriau, <...> O pas tavi, bernuželi, Nėr nė šalta vandens* LLD 5 45; *O aš pažinau Savo tėvuželį Tarp šimto gėrėjuželių Margoje karčemėlį: Jo baltos rankelės, Jo skaistūs veideliai, – Su aukso sklėnytuzėle Gėrė rincką vynelį* JSD 134; motušės dukrelė *Margoj vygelėj vygiuota, Aukso žiedeliu bovyta, Su zerkolėliu žadinta, Rincku vyneliu girdyta* JSD 259. Panašiai traktuojama vyno hiperbolė tinka ir apgaulingų vilionių „nevierniems žodeliams“: *Kap cia neši vandenėlį, Tep tį neši žalių vynų* LLD 2 50. Į šio hiperboliško kalbėjimo tuščius pažadus paprastai atsakoma jau litotėmis grįsta retorika, nes žalias vynas čia tik *graudūs žodžiai*, ištekęs ne jį teks nešti, o *kančiukėlį ir vargužėlį*. Tai tik dar vienas pavyzdys, kaip sėkmingai vyno įvaizdis panaudojamas įprastai dainų kolizijai kurti.

Apeiginių užgėrimų refleksija

Semantinę autonomiją dainose turi tie vyno gėrimo motyvai, kurie vos ne tiesiogiai yra perkelti iš jau pirmiau glaustai apžvelgtos apeiginės lietuvių papročių elgsenos. Nors visuotinai pripažįstama, jog dainos nėra adekvatus papročio paliudijimas, tačiau vis tiek jos leidžia tirti buvusią ritualinę komunikaciją. Tokią intenciją skatina ir akivaizdus etnografinių duomenų stygius, nes, pavyzdžiui, mūsų bendruomeninio solidarumo papročiai yra itin menkai dokumentuoti. Geriau pažįstama tik rekonstruota apibendrinta kalendorinių švenčių bei jų papročių schema, kai kurie

ryškesni šio paveldo likučiai ir pavienės, retos, dažnai atsitiktinės žinios. Šiuo atžvilgiu bet kokie jų atgarsiai dainose, mūsų atveju ir iš apeiginio gėrimo programos, yra kartu išblukusių papročių kontūrų brėžimas. Iš vadinamosios bendruomenės solidarumą žyminčios laikysenos žinomi mažiausiai du didesni metiniai šventimai, kai buvo praktikuotos sudėtinės vaišės su plačiai paliudyta bendro „samberinio alaus“ tradicija⁵⁰. Jau XVI a. rašytiniai šaltiniai skelbia buvus pavasarinės sėjos pabaigtuvių iškilmes ir užsimena apie joms daromą iš suneštinių miežių sambarių alų bei gamtoje keltas puotas⁵¹. Mūsų dienų šaltiniai irgi kalba apie iki XX a. vidurio beveik visoje Lietuvoje, ypač šiaurinėje jos dalyje, praktikuotą apeiginį rugių laukų apėjimą (tada „javų laimė ir branda didesnė esti“⁵²) ir bendras vaišės, kada visur, kaip ir „biržėnuose, paplūsta naminio alaus marios“⁵³. Neatsitiktinai būtent paruginės sutartinės pasakoja išpūdingą tėvelio pakluonėje augančio apynio istoriją, kai sesės jį rėškia, džiaugiasi, kad *alus gražiai rūgsta, medus kupečiuoja* ir kad laikas svečius prašyti (plg. SIS 80, 81, 836, 514 ir kt.). Bendro buvimo sambarinę, pakilią nuotaiką lankant laukus perteikia ir sutartinės priedainiai, šiuo atveju įsiterpdami kaip didelio džiaugsmo šūkiai: *Pulkan, pulkan Ratilėliu, pulkan rati* SIS 80. Šitaip dainos iš esmės tiksliai atliepė įvairiomis Sekminių apeigomis (vainikuojamos karvės, keliame piemenų baliai, namai iškaišomi žaliais berželiais) sankcionuotą visuotinių džiugesį, kai „jaunieji šokdavo, senieji – šnekučiuodavo, gerdavo, dainuodavo. Ant viso sodžiaus rėkia, staugia, plyšta, užia“⁵⁴. Šiame fone dainiškasis žalio vyno variantas, randamas adutiškėnų sutartinių tekstuose, atrodo kaip reta išimtis, o svarbiausia, kad čia jis sureikšmina ir iškelia kitka – patį užgėrimo aktą (plg. pasakojamą iškilmingos lankymo apeigos kulminaciją: *Prisec prisec, teveli, gaililia, Sugerk suger, teveli, gaililia, Žaliaja vynelia, gaililia, Užkunc užkunc, gaililia, Balta pyragelia, gaililia* SIS 1717; arba per rugiapjūtę panašiam kontekste motinai nešamus pietus: *Ruginėlės duonelės, Sidabro, Ir vynelio kubkeli, Sidabro, Ir aukselio krėselėlį, Sidabro* SIS 73). Apskritai visame dzūkų bei suvalkiečių javapjūtės pabaigtuvių dainų repertuare vynui teikta tokia pati reikšminga funkcija: *Laukia mani motulė, Rūta žalioj, Su aukselio kupkeliu, Rūta žalioj, Su žaliuoju vyneliu, Rūta žalioj* LLD 6 290; *Krito lapeliai ant dvaro, Kur mūs močiutė vaikščiojo, Vyno kubkeles nešiojo* LLD 6 363; *Vai, kur, poniute, užtrukai: Ar mums stalelį išrengi, Žalią vynelį pastatei?* LLD 6 366; *Aplink jovarai sodyti Ir staleliai pastatyti, Vyno kupkelės pildytos* LLD 6 367; *tėvulis Visus in klėtį vadzino, Žaliu vyneliu girdzino* LLD 6 371; *Rasi gaspadorių Belaukiantį, Su vynu tarp vartų Bestovintį* LLD 6 391; *Tavį mergelė Jau seniai laukia: Ant gonkų stovi, Kupkelį turi, O tam kupkely Žalias vynelis* LLD 6 436. Kaip tik žalio vyno simbolika leidžia sureikšminti patį konkrečių darbų baigties užgėrimą, daro jį tikrai nekasdienišką, išskirtinį, turintį slaptų galių. Ypatinga užgėrimo paskirtis žinoma ne vien iš dainų pasaulio. Nuo seniausių laikų „užgeriant tariamus derliaus, namų globėjus, iš kurių valstietis tikėjosi pagalbos savo darbuose, gėrimo ritualas buvo tarsi pakylėtas, sumistintas“⁵⁵. Javapjūtės pabaiga jau sietina su rudens bendruomeninio šventimo papročiais. Etnologinė literatūra rudens laikotarpiui priskiria ir garsiąsias istorines atnašavimo apeigas, kurių metu dievybėms buvo nuliejama ritualinio gėrimo. Tokius sakralius veiksmus, skirtus linininkystės

globėjui Vaižgantui pagarbinti, dar XVI a. aprašytus Jono Lasickio, kartojo daugybė autorių⁵⁶. Tuo tarpu mūsų dainos savaip imituoja tik aiškiai sakralizuotą javapjūtės darbų pabaigą, simboliškai užgeriamą žaliuoju vynu. Vynas čia, ko gero, ir vėl tik specialus apeiginio pobūdžio akcentas, nes pabaigtuvininkai, parnešę rugių vainiką, pasitenkintų – tiesa, pirma smagiai paironizavę – gavę ir kuklesnių vašių: *Nors alaus sklėnytėlė, O jei gaila sklėnytėlės, Norint po vandens lašelį, O jei gaila vandenėlio, Nors po meilų žodužėlį* JSD 118. Derliui pagerinti skirti, atrodo, ir proričiais dainose fiksuoti kalėdiniai bei velykiniai užgėrimai. Atskirai minėtinas dzūkų kalėdinio ciklo dainų motyvas: *Geria vyrai arielkėlį, kalėda, Želk, želmuo, po žirgeliu, kalėda, O moteres saldų vynų, kalėda, Želk, želmuo, po žirgeliu, kalėda* ČtkDM 100. Tos pačios paskirties taip pat yra pavasarines magines akcijas, tarp jų ir jaunimo supimaši, lydėjusių dainų semantiniai akcentai: *O kas supa, – vyno kupka, O kas žiūri, – šarmo kaušas* NS 433; – *Kas mani sup, – Vyno kupk, Kas nuo šalalos žiūri, – Telio lūpa* NS 441. Vėlyviausio sluoksnio dainos jau savo ruožtu mini vyną kaip visiškai deritualizuotą, nors irgi ne mažiau svarbų šventinio valgiaraščio elementą: *Išimk keptą žąsiuką, Pridarytą paršiuką, Statyk alvę midučio Ir saldaus, gardaus vyno* JLD 144. Nieko nauja nebūtų galima pasakyti mėginant dar kartą išversti ir dzūkų Velykų lalautojų dainų nepakeičiamus priedainiuose žalio vyno intarpus, skirtus pirmaisia pasveikinti merginoms: *Mes dainelį padainuosim, Vynas mano žaliasiai, Tavi jaunų pakvalysim, Vynas mano žaliasiai* ŠRR 20. Jau anksčiau aptartos žalio vyno perkeltinės reikšmės tiesiog įrėmina sveikinimus ir linkėjimus, orientuoja klausytojus į aiškia jų perspektyvą. Mūsų laikus pasiekusi gyvoji vadinamųjų lalinkų tradicija gana atviru tekstu šifruoja žalio vyno simbolikos pritemdytą, intriguojančią linkėjimų potekstę: *Mes su mergele pakalbėsime, Vyno, vyno žaliojo, Jums bernelį papiršėsime, Vyno, vyno žaliojo* GM 41; *Prašom pas Dievą Gražios vasarėlės, Vyno, vyno žaliojo. Kad išaugt gražios Jūsų mergužėlės, <...> Ir ant Kalėdų Visos ištektų, <...> O ant Sekminių Visos subyrėtų* GM 42; *Kad Dievulis duotų Po Velykai svotų, Vynelis vyno žaliasai. Mergos ištektų Ir vyrus turėtų, <...> Daug vaikų perėtų, <...> Visus išaugytų, Gerai išmokytų* ČUS 24. Reikia pripažinti, kad dainose agrarinio kalendoriaus reglamentuoti bendruomeniniai šventiniai momentai apskritai nepasižymi apeiginių užgėrimų, ypač su vynu, gausa. Kita vertus, negausi yra ir pati kalendorinių apeigų dainuojamoji poezija.

Vestuvinio gėrimų etiketo dominantė

Dar aktyvesnė užgėrimų praktika žinoma šeimos ritualuose: krikštynose, vestuvėse, laidotuvėse. Lietuvių etnografinė patirtis rodo, kad ši vyno užgėrimais grįsta apeiginė komunikacija iš visų žmogaus gyvenimo pereigų ritualų ryškiausiai aktualizuota mūsų laikus pasiekusiame vestuvių ceremoniale, net XIX a. pabaigoje vis dar turėjusiame iš naminių vestuvių modelio paveldėtų apeigų. (Atrodo, kad kol kas nėra paliudytas vyno vartojimas krikštynų ar laidotuvių ceremoniale.) Vestuvių papročių žinovės Angelės Vyšniauskaitės teigimu, pirmosios žinios apie

gėrimo apeigas per vestuves yra iš XVI a. Jeronimo Malecijaus veikalo, vadinamosios „Sūduvių knygelės“⁵⁷. Šiandien gana išsamų senąjį užgėrimų vaizdą nesunku rekonstruoti iš jau cituoto A. Juškos pateikto XIX a. antrosios pusės veliuoniečių vestuvių scenarijaus, kur dažna apeiginė scena baigiama arba nustatytos tvarkos, arba detaliau neaprašytomis apeiginio užgėrimo akcijomis. Tokių scenų čia galima suskaičiuoti arti dvidešimties: per piršlybas – „ir dėl netvirto pažado alvė naudojama“⁵⁸; per sanderybas – „nuotakos tėvas sugeria visą plėčką atvežto gėrio, o vedžiui ir nuotakai neduoda gerti“⁵⁹; per žiedynas – „jaunasis užgeria ant jaunosios ir abudu pusiau turi išgerti geriamo gėrio stuobrinę“⁶⁰; per česnį; per didvakarį – „visa giminė uliavoja, dainuoja, šoka, geria maules“⁶¹; per vedžio išleistuves; suolą vaduojant; ieškant nuotakos, pasislėpusios po paklode, mergos susigeria su pabroliais – net „jei neranda vynos ir išveda kitą, turi gerti midaus arba vyno“⁶²; vaišinantis vedžio karvoliumi; atvežus kraitį, kai randa rankšluostį, geria alvę⁶³; per jaunavedžių sukeltuves; suolą vaduojant; po sukeltuvių per pasėdą ir dar kitais atvejais. Panašiais komentarais išmarginti ir kitų regionų vestuvių aprašai⁶⁴, kur labiau varijuoja ne tiek apeiginiai veiksmai, kiek jų chronologinė tvarka. Visais atvejais į akis krinta dvejojamą gėrimo veiksmų paskirtis: apeiginiam atsiskyrimui iš vienos šeimos ir atėjimui į kitą pažymėti. Pirmu atveju merginos pusė prageria, antruju – jaunikio pusė užgeria⁶⁵. Reikia turėti galvoje, kad šie užgėrimai atliekami pagal nusistovėjusį ritualinį etiketą: vos ne kiekvieną kartą turi būti atsakomasis užgėrimas – užgerinėjama iš abiejų besituokiančiųjų pusės.

Aiškumo dėlei galima sudaryti sąlygiškai apibendrintą vestuvinių apeiginių užgėrimų, žyminčių naujų svainystės santykių įteisinimą, schemą. Iš piršlybų ciklo minėtina sužadėtinės užgėrimas miestelio užėjoje, vėliau (per sužadėtuves, žiedynas) susigeria abu sužadėtiniai, taip pat nuotakos tėvus užgeria žentas, ir atvirkščiai. Per pačias vestuves pažymėtinas nuotakos šeimos, giminių atsisveikinimas su ja išgeriant bei tokio pat pobūdžio jaunikio sutikimas. Marčios priėmimo ceremonijose dalyvauja ne tik vyro giminė, bet ir kur kas platesnė auditorija. Užgėrimai, susigėrimai, kaip ir kitos panašios paskirties apdovanojimo, šokdinimo apeigos jaunikio pusėje, yra vieši ir vyksta dalyvaujant visai kaimo bendruomenei, o pagal seniausią vestuvių variantą – ir nuliejant dalį gėrimų dievybėms.

Retas ir stebėtinas dalykas yra palyginti tikslus, nors ir su šiokiomis tokiais riktais, šios teisinę galią turėjusios apeiginio gėrimo programos atliepimas dainose. Beje, tie riktai yra būtini, jie atsiranda privaloma tvarka, nes kiekviena istorinė patirtis visada savaip interpretuojama dainose, ji tiesiog įvelkama į poetinį kanoją atitinkantį dainos apdarą, dažnai tik su vien dainose pažįstamais semantiniais ženklais. Kaip sakė Paulis Ricoeuras, „būtent todėl, kad patirtys perteikiamos ne tiesiogiai, ir kyla ženklų interpretavimo būtinybė“⁶⁶. Gėrimų per vestuves ir dainose, beje, būta įvairių, nors žaliame vynui jau senokai teikta pirmenybė: – *Prašom, martute, dobilio, Išgerk kubkele, dobilio. – Dėkui, tėvuti, dobilio, Jei žali vynai, dobilio, Tada išgersiu, dobilio, Padėkavosiu, dobilio* SLS 851; *Tai mokėsiu Jauną šėnavoti: Per tris dienas, Per tris dienas Klėtėlę laikysiu, O ketvirtą Vyneliu girdysiu. Eis per klėtį, Eis per klėtį – Žiedeliu parisiu, Eis per dvarą – Pati*

palydėsiu LLD 2 455; – Čia yra aukšta klėtis – Yra kur berneliui aitie, Yra kur pulkeliui stotie. Čia yra žalio vyno – Yra kuo sveteliai užgertie BsOD 107. Sukonkretintas žalio vyno įvaizdis, kaip ir kiti dainų sutartiniai ženklai, tiesiogiai signalizuoja apie vestuvių situaciją: *Kada aš gėriau Šaltinio vandenužį, O jau dabartės – Vis žaliajį vynužį* BsOD 229; *Vaikščiojo mūs sesulė Aplinkui baltas skobnias, Aplinkui baltą duoną, Aplinkui žalią vyną Su mažuoju pulkelio, Su rinktinio rėdeliu* LLD 8 399. Neatsitiktinio pobūdžio bus ir kita, greičiausiai irgi apeiginės vestuvių logikos padiktuota asociacija: *Oi, noru noru miegelio, Ne tep miegelio – vynelio, Ne tep vynelio – bernelio, Vientūrio tėvo sūnelio* ČtkDM 151. Vestuvių nuojautos ar tiesiog rengimosi joms žymės pastebimos kalėdinių dainų poetiniame diskurse, kur ant stebuklingo elnio ragų kalveliai prašomi nukalti aukselio kubkas vyneliui gerti, sidabro žiedą dėl vinčiavonių (ČtkDM 105)⁶⁷. Paprastai visi pranešimai apie vykstančią gėrimo apeigą yra perteikiami elementaria kalba, be būdingo ritualinio puošnumo, tarsi šiuo atveju reikėtų rodyti tik pačią esmę – užgėrimo svarbą ir skelbti juo patvirtinamą neatšaukiamą vienokį ar kitokį sprendimą. Panašiai vaizduojamos pažintuvės, t. y. ir etnografų paliudytas pirmasis viešas, vestuves pranašaujantis būsimosios nuotakos ir jaunikio susitikimas artimiausioje miestelio užėjoje⁶⁸, kai bernas užgeria mergą. Iš čia kilę pasakymai „pragerti mergą“⁶⁹, „užgerta merga“⁷⁰, „sugėrusi pora“⁷¹. Dainose tai irgi įprastas kalbėjimas: *Ansai alutis Gražus, geltonas, Užgėriau mergytę Baltą, raudoną. Ana užgerta, Užvynavota Išein į šilą Uogelių rinkti* JSD 861. Pagal dzūkų papročius sužadėtinė paprastai būdavo užgeriama šventadieniais, kai bernas, „susekęs bažnytkaimy ar miestely pasirinktą mergaitę, kviečia ją vieną ar su drauge smuklėn ir vaišina“⁷². Žemaičiai net turėję specialią „mergų dieną“ per Naujųjų metų jomarką⁷³, nors vadinamosios žemaitiškos sanvedybos vykdavusios ir kitomis turgaus ar atlaidų dienomis. Užteko, kad „vienas antram krinta į akį, tai jaunikis, nuotaka, piršlys ir jei yra į miestelį atvažiavę tėvai, visi eina į alinę ar smuklę“⁷⁴. Nesunku atpažinti tiesioginius ir netiesioginius šio papročio atgarsius įvairių regionų dainose: *Antger bernelis Savo mergelę Brangiu vyneliu* DŽT 267; *Tynai bernelis stovėjo, Žaliu vynelį derėjo, Savo mergelį vitojo* ŠtD 84; *Aš pavitojau Savo mergelę, Aš pavitojau Savo jaunąją Su alum, Su midučiu, Su raudonu vynučiu* BsOD 398; *Čestavojo Mane jauną Rinčiuoju vyneliu, Kalbindino Mane jauną Meiliaisiais žodeliais* JSD 141; *Tu saldu vynu man' girdei, Meiliais žodeliais kalbinai, Tai tadu tadu prisižadėjau Būt tava* LLD 5 404; *Cik tai vienas tykiai jojo, Katras tavi pasdabojo, Žaliu vynu privitojo, Sa šalalėn parješkojo* LLD 5 378; – *Tu nepilkie vynelio, Nelaiscykie stalalio, Aš vynelio negersiu, Tavo miela nebūsiu* BČDD 104; *Verčiau pas močiutę Žalius rugius malsiu, Nei su tavim, bernuželi, Žalių vynu gersiu* LTR 3923(332); *Nuo šio žalio vyno, Nuo geltono midaus Nenešios panytėla Rūtų vainikėlio* NS 1123; *Negerk, sasute, žalio vynelio, Ba tavi atskirs nuo motinėls* BČDD 141; – *Negerk, negerk, seserėla, Kazoko vynelio, Kazokėlis – ne brolelis, Jo kartus vynelis* ŠtD 97. Vestuvinio vyno vaidmens pagrindu dzūkai kūrybiškai toliau plėtoja ir savo vėlyvuosius baladinius siužetus: *Aš nupirksiu mergelai vynelio, Pagirdysiu, kad būt an dyvelio. Nesuvėjo nei pusė metelių, Išjovino kazoko vynelis. Kai sulaukė jauelių metelių Ir pakorė seklyčioj lopšėlį* LTR 3923(410).

Iš dainų matyti, kad kaip tik užėjo ir motina žentui pažada dukrą – ją „prageria“. Tuos, kurie analizuoja motinos ir dukters liniją dainose, iš tikrųjų turėtų gluminti tokia motinos laikysena, jei ji interpretuojama ne iš apeiginio atskaitos taško. „Ne kartą dainose nusiskundžiama, esą močiutė savo dukrelę karčemoj pragėrusi“, – taip retoriškai replikuoja dėl šios keistenybės D. Sauka⁷⁵, įžvalgiai pagrindęs ne vieną dainų koliziją ir paaiškinęs jų logiškai bei meniškai suręstą struktūrą. Lemtingas „pragėrimas“ vaizduojamas tik bendrais bruožais, neretai praleidžiant detales (pvz., gėrimo turinį), siekiant taupiomis dainų diskurso priemonėmis įtikinti auditoriją pačioje vestuvinių pereigos ritualų pradžioje užsimezgančia nuotakos drama: *Girdziu, pragėre, liliava, Matka dukrelį, liliava* SIS 760; *Geria mano matute, lylio, Geria, uliavoja... Pragėrė dukrelį... Už arielkos čérkelį...* NS 307; *Oi, geria, geria Mano matute Su ponais bajorėliais. Ir begerdama Susidūmojo, Man jaunų pažadėjau* NS 1261; *Jomarkėly buvau, Karčemėlėj gėriau, Dukrelę pažadėjau* JSD 388; *O tu mano motinėle, Močiute širdele, Karčemėlėj begerdama Mane pažadėjai* BsOD 396; *Dainuokit, ryluokit, linksni būkit Už margo stalelio pasisėdę, Šio smarkaus vynelio pasigėrę. Kalbinau adyną ir pusantros, Ar leisi, mamužė, man dukrytę* KlVD 426; *Mano močiutė graudžiai verkia: – Aš vakar girta buvau, Dukružę pažadėjau, O jau šiandieną išsipagiriojau, Dukružės pagailo* RD 2 18; *Oi, pakelyje, Oi, paviešyje Stou nauja karčmužėlė. Tona karčmelėn, Tona naujona Ponai bajorai geria. Terpu tų ponų, Terpu bajorų Sena motulė sėdi. Ji sėdėdama Ir begerdama Dukraį prižadėjo. Kai išsimiegoj, Išsipagirioj, Dukratės žėlavoį ČtkDM 218; Vakara vakarą Aš girta buvau, Mano dukružę Aš pažadėjau. Jau šiandien šiandien Išsiblaivėjau, Jaunos dukružės Labai pagaila* NLV 330.

Trečioji viešnagės smuklėje per vestuves motyvų grupė siejasi su iš senovės čia vykusiomis vestuvių pulko vaišėmis, kurios būdavo iš karto po jungtinių bažnyčioje⁷⁶. Štai lietuvininkų vestuvių kvieslio oracijoje, užrašytoje Otto Glagau XIX a. viduryje, taip ir kviečiama: „O kad mes keliausim iš svotbos tėtačio namų į Dievo namus, iš Dievo namų į karaliaus margą karčiamą, ten mes šoksime, latravosime, kožnas už savo grašį“⁷⁷. Buvus šį paprotį kiek ironizuodami patvirtina ir kiti autoriai – „po vinčiavonių tai jie namo važiavo, ale tikt iki pirmutinės karčiamos“⁷⁸. Šią informaciją patikimai tebesaugo ir dainos: *Važiavo laukelį, Važiavo ir antrą, O ir privažiavo Margą karčemėlę. Toje karčemėlėj Jauna šinkorkėlė Midutį šinkavo Ir broleliams davė: – Gerkit, brolužėliai, Visi uliavokit, Džiaukitės, broleliai, Sesele išleidę* JSD 455.

Užgėrimo apeiga inicijavo ir tikrąsias piršlybas, t. y. piršliams atvykus į nuotakos namus. „Sutikimas gerti piršlių gėrimą reiškė piršlybų pradžią“⁷⁹; tokios apeiginės nuostatos laikėsi, atrodo, jau XVI a. lietuvių vestuvės⁸⁰. Be džiugios ir iškilmingos permainų laukimo nuotakos, piršlybų užgėrimų poetiniuose pasakojimuose atpažįstame apeiginio dainų diskurso šerdį – įtampos ekspresiją provokuojantį kalbėjimą. Vyno įvaizdis čia yra tik papildomas ženklas ir šiaip jau gana aiškiai komponuojamai vestuvinei aplinkai nusakyti: *Prijojo svetelių in tave, Nustatė dvarelį žirgeliais, Nukorė tvorelas balneliais, Nustatė stalalius vyneliu, Nusėdo suolaliais berneliai* ČtkDM 170b; *Ei, sėskit, sėskit, Mano jauni sveteliai, Seniai užtaisė Tuos*

baltus stalelius, Seniai uždėjo Saldų rincką vynelį JSD 245; Prašom, sveteliai, Eit į aukštą klėtėlę. Aš del jūs turiu Pilnus kupkus vynelio, Aš del jūs turiu Raudonų obuolėlių LLD 2 200; Turu aš del jūs Žalio vyno kupkelius, Turu aš del jūs Riešutėlių gliaudėtų LLD 2 205; Pasodino mane jauną į aukso kreselę Ir užgėrė mane jauną Žaliuoju vyneliu. Žalias vynas gardus gerti, Gražus pažiūrėti, Gaila mano jaunystės Čionai palydėti LLD 2 38; Išeina vuošvelė Balta kai gulbelė, Ėmė mane už rankelių, Vedė į pakajų. Sodin už stalelio, Pasodino už stalelio, Užgėrė vyneliu LLD 2 131; Prašė mani už baltų skomelių, Davė gercie žaliojo vynelio. Aš vynelio mažai kaštavojau, O mergelį labai pasdabojau BėDD 61; Sodino uošvelė Už balto stalelio, <...> Pastatė butelį Raudono vyno, <...> Užgėrė sveteliai Į seną uošvelę, <...> – Negersiu vynelio, Neduosiu dukrėlės SIS 429b; Močiute mano, mano širdelė, Vai, tu negerkie našlio vynelio. Išliek vynelį į purvynėlį, Mesk kieliskėlį į akmenėlį LLD 2 479; Prašau negercie Šito žalio vynelio, Prašau nelaiscie Už tolimo bernelio LLD 2 700; Kai piršlaliai vynu gėrė, Tada mani juokas jėmė NS 13; Kadu vyno butelėlį an stalio statė, Tadu mūsų sasarėlė vargelį pamatė BėDD 150; Už sklenyčių vyno Ir už kiliškėlį Patrotijau jaunas dienas, Rūtų vainikėlį LLD 5 204.

Šie piršlybinės intencijos užgėrimai, gausiai reprezentuoti mūsų dainose, mažai varijuoja, sudaro vieną paradigmą ir turi beveik stabilią formulinę išraišką. Tas pačias formules iš esmės eksploatuoja ne tik piršlybų, bet ir apskritai visas vestuvinės tematikos dainų repertuaras. Nežymiai keičiasi tik konkrečių apeiginių scenų veikiantieji asmenys, užgeriantys ir užgeriamieji: uošviai, anyta ir šešuras, broliai ir seserys, marti ir žentas, svainiai ir svainės, dieveriai ir mošos. Juos iš dalies galima analizuoti kaip matrilokalinės (sutuoktinių gyvenimas žmonos motinos namuose), o ypač virilokalinės (žmonos gyvenimas vyro namuose) šeimos struktūros refleksiją vestuvinės tematikos dainose: – *Broleliai, tai dar kinkyt kitą Savo šyvus žirgelius, Jau aš važiuosiu Šašuro dvarelin, Tai aš užsėsiu Už šašuro skobnelių, Tai aš pripilsiu Vynelio kieliskėlį, Alučio sklenyčelę, Privitosiu šašurą, anytėlę LTR 2076(17); O dar neįėjau Į pusę aslės, Sodin mane svainužėlės Už balto stalelio. O dar n'at-sisėdau Už balto stalelio Ir užgėrė mergužėlė Rinckuoju vyneliu JSD 997; – Kas tave užvedė Už balto stalelio? Kas tave užgėrė Žaliuoju vyneliu? – Dieveris užvedė Už balto stalelio, Mošėlė užgėrė Rinckuoju vyneliu JLD 114; Dieveris tarė užgerdams: – Sveika, martele jaunoji JLD 200; Tu prilygai jaunąją bernelį, Atsisėdai martelių sodely – Tau uždės štopų muturėlį, Tav užgers rinckuoju vyneliu JLD 56; – Prašam, martele, Aukštosna pakajosna, Mes pastatysma Žalia vyna butelį LLD 2 214; sutartinėse martelės bajorės linagalvytėlės auksažiedytėlės svečius priims saldžiu vynu, oi, saldžiu vynučiu SIS 847. Toks išskaidytas, tarsi susmulkėjęs, pasikartojimais aplipęs kalbėjimo būdas iš tikrųjų visiškai atitinka savo laiko socialinį kontekstą, turi vidinį ryšį su konkrečios socialinės organizacijos, jos pamatinės egzistencijos forma – klasikiniu šeimos modeliu. Kaip tik čia aiškiai matyti, kaip socialinės bendruomenės struktūros veikia dainos simbolines sistemas. Dėsniai pasikartojančių pagal šeimos narius simbolinių konfigūracijų ašis bei jungiamoji medžiaga ir yra užgėrimo akcija, tarp kitų apeiginių veiksmų*

ypač sureikšmintą ir sakralizuotą. Pasikartojimai, beje, nulemti ir etnografinės tikrovės. Antai skirtingi tos pačios funkcijos apeiginiai veiksmai vestuvių metu dubliuojami, jungiami, tiesiog suliejami į neišardomą vienovę: pagal dukters išleidimo papročius ir kasos šukuojamos, ir vainikėlis pinamas, ir kraitis išvežamas, ir visa tai dažnai dar skyrium užgeriama; pagal marčios įvedybų papročius šokdinama, dovanos duodamos bei gaunamos, nuometas gaubiamas, ir vėl viskas iš eilės užgeriama (plg. sutartinių motyvą: *Man dieveris, siaudžia siauduole, Aukštan svirnan... Privitoja... Žaliu vynu... Aš dieveriui... Baltą skuską...* SIS 155). Kitaip sakant, užgėrimo akcijos čia vyrauja, jų nepraleidžia beveik nė vienas vestuvių epizodas, jos sudaro ne tik apeiginio vyksmo privalomą grandį, bet kartu yra ir vestuvių pokylio vaišių pagrindas. Tačiau dainai pati buitinio lygmens vaišinimo tradicija mažai rūpi, ji linkusi susitelkti tik ties apeiginės reikšmės momentais. Neatsitiktinai daugelis vestuvinių ciklo apeigų dažnai vadinamos su užgėrimu susijusiomis sąvokomis. Antai be pradinių piršlybų pragėrų miestelio užieigoje, dar žinomos ir sužadėtuovės kaip pragėros, o jungtųjų diena taip pat vadinta užgėrų rytu⁸¹. Tiesioginių sąsajų su šiais vestuvių momentais esama ir dainose: – *Atjos manasis, Dievo žadėtasis, Šiuo viešu keleliu Su didžiu pulkeliu*, – *Tai aš išėsiu Ant didžio dvarelį, Tai aš išnešiu Berneliams vynelio* JSD 219; *Ateina stuopelė Staleliu gerdama*: – *Ai ai ai ai Dievulėliau, Pas ką aš užgersiu?* – *Gerti užgersiu Savo mylimiausią, Kuris vakar tolimiausias, Šiandien artimiausias* JSD 414. Kaip buvo kalbėta, vestuvių puotoje vynas yra žinomas tik kaip reta alaus, midaus alternatyva, o dainų minėtuose ir neminėtuose užgėrimuose šio įvaizdžio prioritetą, regis, bus lėmęs jau aptartas aukštas vestuvinės simbolikos prestižas, taip lengvai jam leidęs adaptuotis vestuvinėje dainų topikoje.

Lietuvių dainų kūrybinė vaizduotė į savo simbolines struktūras beveik visai neintegravo senajai vestuvių apeiginei elgsenai pažįstamo papročio nulietai dalį gėrimo dievybėms, tikintis jų palankumo. Simonas Daukantas, aprašydamas senąsias vestuvių ceremonijas, kalba apie vieną ypatingą vestuvių epizodą, kada vestuviniškai metė pinigų į midaus ar alaus pripiltą kaušą, padėtą jaunosios skreite, o vėliau, kaip neaiškiai užsimena autorius, tą „alų išgožė per slenkstį“⁸². Panašiai A. Juška pateikia irgi, atrodo, gana autentišką veliuniečių vestuvių sceną: „Po marčpiečio jaunoji išeina iš užstalės ant vidurio aslos. Į ratą išėjusi, geria midų arba vyną ir lieja į aukštą, į lubas, o paskui eina šokti su jaunuoju“⁸³. Tolimą ir netiesioginį šios maginės veiklos atgarsį galima įžiūrėti nebent dzūkų jaunojo išleistuvių repertuare: – *Kai nujosi, broleli, Užgers tave vuošvelis. Negerk, broleli, negerk – Liek žirgui an galvelės, An geltonų kartelių. Kvolys tavi vuošvelis*: – *Tai žentas, tai razumnas, Kad po juoj žirgas žvengia, Net visas dvaras skamba, Klėtyj dukrelė verkia* ČtkDM 199a. Visas kitas iki mūsų dienų išsaugotas dainų paveldas minėtame kontekste vyno visai nemini, o pats jau ne dainose sakralizuotas gėrimo nuliejimas dievybėms ar mitinėms būtybėms, kitaip – jų užgėrimas, laikui bėgant, matyt, redukovosi tik į susigėrimus tarpusavyje, užgėrimo adresatu tapus čia pat esančiam asmeniui⁸⁴. Gal todėl piršlybų laikotarpis ir juo labiau pats vestuvių pokylis savo dvasia primena tikrą iš sambarių vaišių paveldėtą puotos vaizdą (į vestuves visi kviestieji taip pat nešasi

savo vaišes), su nesibaigiančiomis, viena po kitos einančiomis užgėrimo serijomis. Užgėrimus kiekvieną kartą lydėjo vadinamieji etiketiniai dialogai, žodinės užgėrimo formulės, tostai, raginimai ir pasiraginimai⁸⁵. Iš tikrųjų visa gausi vestuvių auditorija (*Mano sveteliai prašyti, Už balto stalo sodinti, Rincku vyneliu girdyti* JLD 491) yra priversta būti šio kelias dienas trunkančio vestuvinio šėlsmo, o kartu ir gausių užgėrimų dalyviais, paklūstančiais visiems apeiginio reglamento reikalavimams. Štai kodėl atėjus krikščionybei bažnyčia ėmė drausti taip švęsti vestuves, o svetimšaliai be paliovos stebėjosi ir piktinosi šitokiu neva besaikiu girtavimu. Tačiau šiandien net jų išankstiniu neigiamu nusistatymu ir šališku vertinimu paremtuose vestuvių aprašuose aiškiai prasikiša apeiginė gėrimo nuostata. Net Erhardas Wagneris (1625), kuris „žiūrėjo į Prūsijos lietuvius kaip svetimtautis, nepakančiai ir tendencingai, jų papročius vadindamas barbariškais ir amoraliais“⁸⁶, paliudijo įdomių detalių iš istorinio apeiginio gėrimo konteksto: nuotakos pusės atstovai esą naudojosi tam tikromis „privilegijomis“, nes turėjo teisę į savo taures įpilti nedaug gėrimo, tarsi skirto nulieti dievams, o priešais sėdintiems pildavo iki kraštų⁸⁷; iš visų daug geriančių vestuvinių autorių išskiria vyriausiąjį jaunojo pabrolį, nuotakos vežimo prižiūrėtoją, teigdamas, kad „niekas nėra toks blaivus kaip jis“⁸⁸. Šie pastebėjimai dar kartą patvirtina, jog kadaise buvo laikomasi tam tikros nusistovėjusios tvarkos ir kad bendruomenės akivaizdoje atliekami santuokos apeigų simboliniai veiksmai, tarp jų ir susiję su gėrimu, turėjo sakralią paskirtį – pažymėti ir laiduoti naujai kuriamos šeimos teisėtumą, kartu ir užtikrinti abiejų pusių giminių susibroliavimą⁸⁹.

Iš vaišių ir girtavimo situacijos perspektyvos

Kita vertus, vyno istorija mūsų dainose nesibaigia apeigine paskirtimi ir retoriniu kalbėjimu. Jam skirtas nemenkas vaidmuo ir gyvojoje vaišių tradicijoje, kuri laikoma ryškiu lietuvių kultūriniu savitumu. Daugėjant ir tyčia ieškant progų laisvalaikį leisti užteigose, daugėja ir su tokiu pramogavimu susijusių nuotykių, vienaip ar kitaip reflektuotų dainose (beje, garantavus visišką lyčių lygiavą): *Skaust mano galvelė, Nežinau dėl ko, Vakar buvau karčiamėlė, Rasi ir dėl to* JLD 230; *Vis man padarė Tas girtumėlis: Tėvo alutis Ir brangvynėlis. Aš apsigėrus buvau sau drąsi, Nesidrovėjau, Kad jauni tąsė* JLD 613; *Eičiau, eičiau Į karčiamėlę, Į karčiamėlę Pas gėrėjėlius. Žmonių gėrėjėliai Geria ryliuoja, O jau mano bernužis Šėpsas bevėpsas* JLD 617; *Karčiamoj gėriau, Ten ir gulėjau, Randužės nemokėjau* JLD 635; *Veskit mane gulti, Neduokit parpulti* JLD 1022; – *Eikiv namučio Pasibardamučiu, Katras iš muma Daugiau pragėrėv* JLD 1026; *Mano močiutė Pasigėrus Kiemu eidama Pasvyrėjo. Kad parkristų, Kad parpultų, Marčiai juokųžį padarytų* JLD 1048; – *Ei, gėriau, gėriau, Pasigėriau, Į stakles sėdau – Pasverdėjau* JLD 1055. Kas dabar benustatys, kaip dažnai aptarta apeiginė gėrimo, visų pirma alaus ir midaus, laikysena peržengdavo ribas vaišinantis, kai buvo nebepaisoma saiko. Sutartinėse likę pavienių linksmų užuominų lyg apie sambarinio

ar paprasto alaus padauginimą, lyg apie apeigiškai būtiną apsvaigimą: *Tu avinėli žėbraburnėli, ratuto, Kam tu padarei girtų alutį?... Mono tėvėlis žema ropinėjo, ratuto, ratuto, Kėliais klūpinėjo...* SIS 1288. Atrodo, senoji vaišių tradicija su išpūdingais raginimais ir pasiraginimais apskritai laikė norma atsipalaiduoti išgėrus (*Pasigėrė jaunos marčios, Tai gražiai dainavo. Pasigėrė jauni vyrai, Tai gražiai špie-liavo. Pasigėrė jaunos mergos, Tai gražiai šoko. Pasigėrė senos bobos, – Pankelės išmėtė. Pasigėrė seni diedai, Jie vyžoti šoko. Pasigėrė maži vaikai, Kaip ožiukai bliovė. O kai visi pasigėrė, Po suolu gulėjo* JLD 147). Beje, svečio nugirdymas laikytas vos ne pagrindine svetingumo ir vaišingumo išraiška, prestižine elgsena: *Svečius suprašysima, Labai nugirdysima, <...> Šaltai paguldysima, Kad išsimiegotų* SIS 517. Vynas nesunkiai rado savo nišą šioje iki mūsų dienų nepakitusiame vaišių praktikoje: *Gėriau alutį, Saldų midutį, – Tai aš ir galiu pasigert Be rinco vynelio* JLD 1036; *Kada buvo Geri metai, Ger broleliu Rinską vyną. Kai brolelis Pasigėrė, Sau mergytę Perkalbėjo* JLD 1030. Tikrasis, plataus masto girtavimas, atnešęs moralinę ir fizinę degradaciją, išryškės tik vėlyvojo sluoksnio humoristinio-didaktinio pobūdžio dainose. Poetiškoji vyno linija dainų fiksuotame bendrame girtuoklystės liūno fone čia atrodo tik savo apeiginę logiką praradęs kalbėjimas, bevertis ir išblėsęs reliktas, atsiradęs ir ne toje vietoje, ir ne tuo laiku: *Atsigėriau žalio vyno Ir nugriuvau ant purvyno* LLD 16 7. Apibendrinant net galima teigti, kad savo senosiomis simbolinėmis aspiracijomis vynas sužėruoja tik atsiradus nors minimaliai buvusios apeiginės dramos situacijai: *Penki broleliai vynelį geria, Šešta sesulė – tik ašarėlės* LTR 2066(14). Istorinių pervartų akivaizdoje *žaliajam vyneliui*, atrodo, savo pozicijas bejėgiškai teko užleisti visus poetizmus negailestingai nušluojančiai, kvortomis, puskvortėmis bei dar kitais kiekiais karčemosė maukiamai arielkai. Kaip įtikinamai rodo „Dainų apie girtuoklystę“ tomas, atskleidęs visu savo brutalumu išryškėjusią girtavimo panoramą, vynas paprasčiausiai nebetiko čia vyraujančių moralinių nuosmukį smerkiančių idėjų sklaidai. Tuo neleidžia abejoti šio dainų tomo struktūrą nulėmusi ir specialiai čia pateikiama pagrindinių teminių grupių suvestinė: „Išvoliojo purvynėly“, „Muša pačią, vaikus“, „Žmona ieško vyro karčemoj“, „Darbo nedirba, karčemoj geria“, „Per degtinę prarado turta, sveikatą“, „Moterys karčemoj geria“, „Geria mergelės, geria berneliai“, „Visi geria pagal savo stoną“, „Kaip pijokėlis numirs“, „Nebegersim degtinės“, „Uždaro karčemas, steigia monopolius“, „Varo namine“⁹⁰. Beje, šiam beprecedenčiam girtavimui dainose nušviesti ir įvertinti aiškiai nebeužtenka senųjų poetinių išteklių, todėl pasitelkiama didžiulės inovacijas senajai poetinei tradicijai nešanti individualios, rašytinės literatūros patirtis.

Vietoj išvadų

Vyno poetinių situacijų peržvalga leido įsitikinti, kokia reikšminga, o svarbiausia, kokia produktyvi tebėra apeiginė dainų funkcija. Kadaise intensyviai veikęs apeiginis potencialas net mūsų laikus pasiekusiose dainose vis dar turi latentinio simbolizmo ir užslėpto emocinio užtaiso. Vien dėl to vynas, kaip kultūrinė inovacija

mūsų senųjų papročių lauke, savo prasminėmis projekcijomis randa idealią, tarsi jam pritaikytą gyvybingą terpę simbolinėse dainų sistemose, su itin ryškiai pabrėžiama vestuvinio šlovinimo nuostata. Straipsnyje ją buvo mėginta parodyti tik per retorinėje dainų vizijoje galėjusią atsirasti vyno metaistoriją. Atlikta analizė leidžia teigti, kad santykiai tarp dainų vyno įvaizdžio ir jo pragmatinio konteksto iš tikrųjų yra saviti, nulemti vidinės dainų poetikos ideologijos. Kitaip sakant, vinas dainose svarbus ne toks, koks yra iš tikrųjų, bet kokias reikšmes jo poetinės išsklaidos leidžia įskaityti. Kaip tos *žaliajam vynui* priskiriamos savybės, kurias iš esmės tik žodžiais ir galima nusakyti. Tuo tarpu apeigine, tiesiogiai su vyno įvaizdžiu siejamą sanklodą galutinai ir be gailėsčio sulaužo tik istorinėse laiko pervartose išaugusi ir rašytinės literatūros didaktizmo dvasia brendusi daina. Nepaisant to, atidžiai stebėta mobili įvairiais aspektais dainų vyno paradigma rodo, kad folklorinė atmintis tikrai yra ne pasyvus idėjų bankas, o aktyviai veikianti sistema⁹¹. Be kita ko, žvelgiant iš šiandieninio etnografinio konteksto, išaukštintas dainose vyno statusas bus tiksliai „atspėjęs“ ar net nulėmęs artimiausią jo perspektyvą: šiandien visoje mūsų kultūrinėje erdvėje jam skiriamas išskirtinis, prestižinis ir reprezentacinis vaidmuo.

¹ Dan Ben-Amos. „Konteksto“ kontekstas. – Tautosakos darbai, [t.] XVI(XXIII). V., 2002, p. 239.

² Б. Н. Пугилов. Фольклор и народная культура. СПб., 2003, p. 130.

³ Ten pat.

⁴ Marcelijus Martinaitis. Laiškai Sabos karalienei. V., 2002, p. 64–65.

⁵ Б. Н. Пугилов. Мин. veik., p. 137.

⁶ Lietuvių enciklopedija, t. XXXIV. Boston, 1966, p. 526.

⁷ Lietuvių kalbos žodynas, t. XIX. V., 1999, p. 449.

⁸ Lietuvių enciklopedija, t. XXXIV, p. 526. Vynu galėjo būti vadinamas ir šiaip bet kuris stiprus alkoholinis gėrimas. Plg. pasakymą, žinomą iš J. Brodovskio žodyno: „Tai vyns! Šlakele tegėriau, o dūšią kaip plienu užmetė“. Tai stipri degtinė (žr.: Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a. V., 1956, p. 553). Matyt, neatsitiktinai sutartinėse apynys vadinamas vyno žolele (žr. NS 469).

⁹ Lietuvių kalbos žodynas, t. 11. V., 1978, p. 631.

¹⁰ Lietuvių kalbos žodynas, t. 1. V., 1968, p. 1000.

¹¹ Simonas Daukantas. Rinktiniai raštai. V., 1955, p. 307–309.

¹² Ambraziejus Jonynas. Lietuvių folkloristika. V., 1984, p. 59.

¹³ A. Tyla. Gėralų mokestis Lietuvoje XVI a. pabaigoje – XVII a. – Ritualas. Blaivybė. Kultūra. V., 1989, p. 30.

¹⁴ Antanas Juška. Svonbinė rėda. – Lietuviškos svonbinės dainos, t. 2. V., 1955, p. 285–376.

¹⁵ Ten pat, p. 340.

¹⁶ A. R. Niemi. Lietuviški vestuvių papročiai. – Liaudies kūryba, t. 3. V., 1992, p. 222. Ar tik ne šios rūšies naminio gėrimo refleksiją bus išsaugojusios sutartinės: *Sarbinčiula uogela, O kas tavi augino? <...> Man augino saulala. <...> O kas tavi siurbino? <...> Man siurbino saulala. <...> O kas tavi nuroške? <...> Mani nuroške panala. <...> O kas tavi virino? <...> Man virino panala. <...> O kaip tavi virino? <...> Man su cukru virino. <...> O kur tavi supyla? <...> Man supyla sklenyčioj. <...> O kas tavi sugiara? <...> Bernėlis sugiara* SIS 462.

¹⁷ Vincas Krėvė-Mickevičius. Dzūkų vestuvės. – Mūsų tautosaka, t. 2. Kaunas, 1930, p. 42.

¹⁸ Irena Čepienė. Vestuvių papročiai. – Kernavė. V., 1972, p. 219.

¹⁹ Ольга М. Фрейденберг. Поэтика сюжета и жанра. М., 1997, p. 76–77.

²⁰ Algirdas Jurevičius. Duona ir vinas. V., 2002, p. 97.

²¹ Славянские древности, т. 1. М., 1995, p. 373–374.

²² Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė. Lietuvių šeima ir papročiai. V., 1995, p. 284.

- ²³ *Marvin Harris*. Kultūrinė antropologija. V., 1998, p. 250–251.
- ²⁴ *Nijolė Laurinkienė*. Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. V., 1990, p. 107–124.
- ²⁵ Straipsnyje siekiama pateikti iš spausdintuose šaltiniuose bei rankraščiuose esančių dainų eliminuotą pagrindinį vyno motyvų fondą, nurodant tikslias dainų citatas ir jų šaltinius. Didesnės pavyzdžių sankaupos reikalingos ir teiginiams pagrįsti, ir vyno formulių varijavimui atskleisti bei parodyti kuo platesnį poetinių situacijų su vynu žodyną dainose.
- ²⁶ Kaip rodo retos istorinės užuominos, gėrimą, kuris buvo skirtas atnašavimui, reikėjo pirkti už pinigų (žr.: *Teodoras Narbutas*. Lietuvių tautos istorija, t. 1. V., 1998, p. 308).
- ²⁷ *Zenonas Slaviūnas*. Sutartinės. – Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. Sudarė ir paruošė Zenonas Slaviūnas, t. 1. V., 1958, p. 17.
- ²⁸ *О. М. Фрейденберг*. Min. veik., p. 80.
- ²⁹ *Славянские древности*, т. 1, p. 373–374.
- ³⁰ *Jacques le Goff*. Viduramžių vaizduotė. V., 2003, p. 6.
- ³¹ *Б. Н. Путилов*. Min. veik., p. 72.
- ³² Ten pat, p. 66.
- ³³ *Aušra Kavaliauskienė*. Žalios spalvos simbolika lietuvių liaudies pasaulėžiūroje. – Liaudies kultūra, 2002, Nr. 3, p. 15.
- ³⁴ *Balys Sruoga*. Raštai, t. 6. V., 1957, p. 240–241.
- ³⁵ *Donatas Sauka*. Tautosakos savitumas ir vertė. V., 1970, p. 190.
- ³⁶ *N. Laurinkienė*. Min. veik., p. 169–174.
- ³⁷ *A. Kavaliauskienė*. Min. veik., p. 8–23.
- ³⁸ Ten pat, p. 13–16.
- ³⁹ Lietuvių kalbos žodynas, t. XX. V., 2002, p. 108–117.
- ⁴⁰ *D. Sauka*. Min. veik., p. 186.
- ⁴¹ *J. le Goff*. Min. veik., p. 285.
- ⁴² Idėjų žodynas. V., 2001, p. 519.
- ⁴³ *Славянские древности*, т. 1, p. 373.
- ⁴⁴ *A. Kavaliauskienė*. Min. veik., p. 16.
- ⁴⁵ *A. Juška*. Min. veik., p. 336.
- ⁴⁶ *Juozas Mickevičius*. Žemaičių vestuvės. – Mūsų tautosaka, t. VII. Kaunas, 1933, p. 88.
- ⁴⁷ *A. A. Потебня*. О некоторых символах в славянской народной поэзии. Харьков, 1914, p. 21–23.
- ⁴⁸ *Vita Ivanauskaitė*. Daina amžių sandūroje. Tradicija ir naujovės. – Tautosakos darbai, [t.] XII(XIX). V., 2000, p. 156–159.
- ⁴⁹ *A. A. Потебня*. Min. veik., p. 10–11.
- ⁵⁰ *Angelė Vyšniauskaitė*. Gėrimas lietuvių liaudies ritualuose ir kova su girtavimu. – Ritualas. Blaivybė. Kultūra, p. 98–99.
- ⁵¹ Ten pat; Sekminių-Joninių papročiai ir tautosaka. Kupole rože. V., 2003, p. 12.
- ⁵² Ten pat, p. 14.
- ⁵³ Ten pat, p. 27.
- ⁵⁴ Ten pat, p. 29.
- ⁵⁵ *A. Vyšniauskaitė*. Min. veik., p. 113.
- ⁵⁶ *Jonas Lasickis*. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. V., 1969, p. 23; *T. Narbutas*. Min. veik., p. 33–339; *Ambraziejus Jonynas*. Lietuvių folkloristika. V., 1984, p. 100; *N. Laurinkienė*. Min. veik., p. 119 ir kt.
- ⁵⁷ *A. Vyšniauskaitė*. Min. veik., p. 104.
- ⁵⁸ *A. Juška*. Min. veik., p. 290.
- ⁵⁹ Ten pat, p. 291.
- ⁶⁰ Ten pat, p. 292.
- ⁶¹ Ten pat, p. 294.
- ⁶² Ten pat, p. 315.
- ⁶³ Ten pat, p. 324.
- ⁶⁴ *J. Mickevičius*. Min. veik., p. 47–125; *V. Krėvė-Mickevičius*. Min. veik., p. 17–93; *A. R. Niemi*. Min. veik., p. 202–237; Lietuvininkai. V., 1970, p. 457; *Angelė Vyšniauskaitė*. Vedybos. – *A. Vyšniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė*. Min. veik., p. 271–395 ir kt.

- ⁶⁵ A. Juška. Min. veik., p. 572.
- ⁶⁶ Paul Ricoeur. Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius. V., 2000, p. 87.
- ⁶⁷ Plg. V. Krėvės informaciją, kad seniau vestuvių apeigoms buvo naudojami jaučio ragai arba ąžuoliniai jaučio rago pavidalo indeliai – „jie buvo taip padirbti, kad atrodė du ragu drauge sujungtu“ (žr.: V. Krėvė-Mickevičius. Min. veik., p. 21).
- ⁶⁸ A. Vysniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. Min. veik., p. 277–278.
- ⁶⁹ A. A. Потебня. Min. veik., p. 11.
- ⁷⁰ V. Krėvė-Mickevičius. Min. veik., p. 17.
- ⁷¹ Lietuvininkai, p. 249.
- ⁷² V. Krėvė-Mickevičius. Min. veik., p. 17.
- ⁷³ J. Mickevičius. Min. veik., p. 47.
- ⁷⁴ Ten pat, p. 51.
- ⁷⁵ D. Sauka. Min. veik., p. 374.
- ⁷⁶ A. Vysniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. Min. veik., p. 319.
- ⁷⁷ Lietuvininkai, p. 278.
- ⁷⁸ Ten pat, p. 383.
- ⁷⁹ A. Vysniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. Min. veik., p. 278.
- ⁸⁰ A. Vysniauskaitė. Min. veik., p. 106.
- ⁸¹ A. Vysniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. Min. veik., p. 310.
- ⁸² S. Daukantas. Min. veik., p. 193.
- ⁸³ A. Juška. Min. veik., p. 343.
- ⁸⁴ Birutė Jasiūnaitė. „Į tavo sveikatą, į mano žyvata!“: Tradiciniai vaišių linkėjimai. – Lituanistica, 1999, Nr. 2(38), p. 34–35.
- ⁸⁵ Ten pat.
- ⁸⁶ Erhardas Wagneris. Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitį ir papročiai. V., 1999, p. 8.
- ⁸⁷ Ten pat, p. 30.
- ⁸⁸ Ten pat, p. 33.
- ⁸⁹ A. Vysniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. Min. veik., p. 329.
- ⁹⁰ Jurgita Ūsaitytė. Dainos apie girtuoklystę. – Lietuvių liaudies dainynas: Humoristinės-didaktinės dainos, t. 16: Dainos apie girtuoklystę. V., 2002, p. 25.
- ⁹¹ Б. Н. Путилов. Min. veik., p. 68.

Gauta 2004 04 23